

Historische Kring Maarssen

30e Jaargang no. 4, november 2003

CAFE-RESTAURANT

**„GEESBERGE”
aan de Vecht
MAARSSSEN**

voor al
uw bruiloften en partijen

*Michel en Cokky Heinsius
Zandpad 23 - Maarsse
Telefoon: 0346-561435*

RADIO - T.V.

ELECTR. HUISHOUDELIJK

+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP

+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron

Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarsse
telefoon: 0346-562081

Koetsveld Assurantiën

* PENSIOENEN

* HYPOTHEKEN

* BELEGGEN

* FINANCIERINGEN

* LEASEN

Raadhuisstraat 15
3603 AV Maarsse

Telefoon: 0346-561 680/567 757
Telefax: 0346-560 869

Onderdeel van Nico Koetsveld Beheer BV

ReoLine

LINGERIE BEENMODE BADMODE
LANGEGRACHT 55 TEL. (0346) 575343 3601 AK MAARSSSEN

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Bestuur: B. Visschedijk, voorzitter, Mevr. M. Tijhuis, secretaris, Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346-575222, Mevr. A. Wolters-Dekkers, penningmeester, giro 2907376, J.H.W. van Bommel, H. Blaauw, Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema, Mevr. H. Pouderoyen, B. de Ruiter, W. Klever en A. de Zwart.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijs-Brink (20-02-84), drs. W. Smits (10-02-94), C.W.P. Bloemendaal (27-02-03).

Erelid: N. van Tricht (10-02-94), Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman (09-02-95), Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000), J.H. Sagel (22-02-2001), B. de Ruiter (21-02-2002).

Redactie: B. de Ruiter, Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman.

Redactie-adres: Mozartlaan 5, 3603 BD Maarssen, tel.: 0346-565471.

Lidmaatschap: De leden bepalen zelf op de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering de contributie voor het lopende jaar. Deze bedraagt thans € 12,00 voor leden, € 9,25 voor het tweede en elk volgende lid op hetzelfde adres. Een tweede lidmaatschap, maar dan zonder periodiek is ook mogelijk en kost slechts € 5,50. Leden in het buitenland betalen € 16,00 i.v.m. de verzendkosten.

Het lidmaatschap is per kalenderjaar, opzeggen vóór het einde van het kalenderjaar.

De lidmaatschapsbijdrage dient te worden voldaan d.m.v. de acceptgirokaart (maart/april).

Voor meer informatie en eventueel aanmelden als lid van de Kring kunt u contact opnemen met de ledenadministratie, Mevr. A. Wolters-Dekkers, Mozartlaan 12, 3603 BH Maarssen, tel.: 0346-579940.

Werkgroep archeologie: H. Blaauw, Bloemstede 193, 3608 TB Maarssen, tel.: 0346-562425.

Werkgroep archief/bibliotheek: H. Pouderoyen, Fazantenkamp 576, 3607 DG Maarssen, tel.: 0346-569133.

Verkoop losse nummers: B. de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 0346-563599.

ISSN: 1384-0967

30e Jaargang no. 4, november 2003

Verschijnt 4 x per jaar

Kringnieuws

Dinsdag 13 januari in de Merenhoef en donderdag 15 januari 2004 in de Open Hof zet Cees Bloemendaal de bekende reeks lezingen voort met twee keer dezelfde lezing over de Schippersgracht en omgeving. Ons dunkt dat deze lezingen geen nadere introductie behoeven.

Wel geldt ook deze keer als de zaal vol is sluiten we de deur.

Nieuwe reeks informatieborden komt eraan

Binnenkort worden zeven nieuwe borden geplaatst met informatie over de historie van Maarssen en omgeving. Onder meer komen er borden in het centrum van Maarssen, Oud-Zuilen en Tienhoven met algemene informatie over de geschiedenis van elk dorp.

Zoals bekend heeft de Kring enkele sponsors gevonden voor deze borden, waaronder de firma Bevanos, die geheel belangeloos de plaatsing van de borden verzorgt.

Oproep Bezit u nog unieke kijkjes op het oude Maarssen, Maarsseveen en Tienhoven van vóór 1940?

Voor het te verschijnen boek 'Maarssen, geschiedenis en architectuur' zal de schrijver graag illus-

traties (foto's, prenten, ansichtkaarten, enz.) willen bekijken van (oud-) Maarssenaren.. Het gaat om afbeeldingen van monumenten (buitens, villa's/landhuizen, kerken, molens, militaire objecten) en infrastructuur (wegen, dijken, vaarwegen, sluizen, bruggen, 'transbordeur', tollens) voor eventuele opname in het boek. Daarnaast zijn foto's van de Maarssense industrie en nijverheid uit die tijd zeker ook welkom.

Liefst geen dubbellingen met het boekje 'Maarssen in oude ansichten' van drs. Dick Dekker. Vanzelfsprekend wordt uw bezit met alle voorzichtigheid behandeld.

Indien u zo'n waardevolle afbeelding voor de historie bezit, dan kunt u contact opnemen met drs. Ton Fafanie, Duivenkamp 487, 3607 BH Maarssen, tel. 0346-560726.

Wie heeft nog interessante oude foto's?

In samenwerking met de Historische Kring Maarssen bereidt uitgeverij Aprilis een uitgave voor over Maarssen tussen 1945 en 1975. Dat zijn ruwweg de jaren tussen de Tweede Wereldoorlog en het begin van de bouw van Maarssenbroek. In het boekje zullen veel foto's worden opgenomen en juist daarvoor roepen de schrijvers, Cees Bloemendaal en Benno Visschedijk (tel 0346-567596), uw hulp in. Beschikt u over afbeeldingen van gebeurtenissen in Maarssen-dorp dan horen wij dat graag. De voorkeur gaat uit naar foto's waarop inwoners van Maarssen zijn te zien. Het hoeven niet altijd spectaculaire zaken te zijn, ook gewone en alledaagse dingen kunnen de moeite waard zijn. We denken aan buurtfeesten, voorstellingen van allerlei aard, sport en spel, nieuwbouw of afbraak van woonhuizen en andere gebouwen en allerlei andere gebeurtenissen. Informatie kunt u krijgen bij bovengenoemde schrijvers.

Website HKM

U kunt onze geheel vernieuwde website vinden onder www.historischekringmaarssen.nl.

Ria Tijhuis, secretaris

Kring Kroniek

Open Monumentendag, 13 september 2003

De afgelopen Open Monumentendag stond in het teken van de boerderij. Diverse boerderijen in de gemeente waren voor het publiek opengesteld. Mede dankzij het fraaie nazomerweer kwamen daar honderden bezoekers op af. Slot Zuylen was de centrale post voor de dag. De opening van de dag werd verricht door wethouder Verkroost, waarbij hij een informatiebord over de tuin van het slot onthulde.(zie foto). Het bord is betaald door de Lions en de tekst is verzorgd door de HKM. 's Avonds speelde zich op en om het slot een gevarieerd programma af dat ook weer vele honderden bezoekers trok. De kraam van de Historische Kring Maarssen, trok niet alleen veel belangstellenden, we boekten zeven nieuwe leden!

Een woord van dank aan allen die meegewerkt hebben aan het welslagen van deze dag!

B.Visschedijk

Lezing van Piet 't Hart, 30 september

De eerste lezing in het seizoen 2003/2004 behandelde de geschiedenis van de gewone man. De deskundige spreker was oud-hoogleraar Utrechtstudies Dr. P.D. 't Hart. In deze boeiende lezing gaf rasverteller 't Hart aan de hand van allerlei voorbeelden aan dat de geschiedenis zich min of meer herhaalt: de losbandige jeugd, molesteren van de dienaren van het gezag, woonwijken waar de politie niet naar toe durft, alles is al eens eerder vertoond. Daarbij kwam ook aan de orde hoe gewone mensen vroeger het hoofd boven water hielden en wat ze daarbij meemaakten. Een van de vragen aan het eind was of de spreker nog eens terug kon komen. Daarvoor hebben we alvast een principe afspraak gemaakt.

Onthulling van het informatiebord over de tuin van het Slot door wethouder Jaap Verkroost en Benno Visschedijk.

Foto: Hanny Poederoyen

Rectificatie

In ons vorige periodiek is op bladzijde 98 door een van onze lezers, oud-wethouder Jaap den Ouden, een fout ontdekt in het onderschrift onder afbeelding 7 van het artikel 'Het 25-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina in 1923', geschreven door Arie de Zwart.

De afbeelding is niet uit 1923 maar moet van rond 1930 zijn en de scheepswerf waar sprake van is bestaat nog steeds en wordt gedreven door nazaten van mevrouw Den Ouden van de foto.

Van de redactie

- Het overnemen van artikelen zonder toestemming van de redactie is verboden.
- De inhoud van de artikelen is voor de verantwoording van de auteur.
- U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 1 januari 2004.

Nolda herinnert zich Nollie...

een verhaal over de Langegracht in de twintiger jaren

Mevrouw A.Hogenhout-Hofman (natuurlijk.. zeg maar Nolda), erelid van de Historische Kring Maarssen woont in Tienhoven. Een groot raam biedt zicht op de polder die nu,- het is winter - wat vaal en verlaten oogt. De weidsheid, de ruimte, is er niet minder om. Zo is er ook in het gesprek over vroeger de ruimte voor de emoties die het verleden oproept. Haar jong gestorven ouders, het karige bestaan. Dit onder ogen willen zien en er over willen vertellen is bijzonder en dwingt respect af.

In de makkelijke stoel bij het grote raam worden de vragen beantwoord. Het is een bedachtzaam spreken, een zorgvuldig formuleren. Met meer of minder volume, passend bij de verhaalde bele-

ving. De vertelster, een oude dame van in de tachtig, met zilverwit kapsel krijgt na een wat aarzelende start - een gevoelige periode is toch een drempel - meer en meer zin haar geheugen de vrije loop te laten. Het is haar verhaal over de Langegracht, het verhaal over Nollie. Haar doos met persoonlijke prentbriefkaarten.

Nolda is mijn officiële naam, maar als kind was het altijd Nollie. Aan de Langegracht ben ik geboren op 30 april 1921. Ons huis, nummer 20, was zo'n beetje halfweg tussen de Kaatsbaanbrug en Huis ten Bosch. Begrijpelijk dat ik die gracht wel kan dromen. Doe ik mijn ogen dicht dan zie ik helder de mensen van toen, weet ik hun namen, hun werkzaamheden. Ja, dat is voor

Afb.1. Vader van Nollie, 1910.

Afb.2. Moeder van Nollie, 1910.

anderen misschien bijzonder, maar mijn geheugen is altijd heel precies geweest... En dan wat bescheiden lachend geeft ze toe dit nog steeds zo is.

Mijn vader heette Ernst Hofman (1878-1939) en mijn moeders naam was Catharina Wilhelmina van der Horst (1881- 1941). Bijna twintig en dan geen ouders meer... na de begrafenis van mijn moeder was er nog vijfenzeventig gulden over. Nolda knikt een paar maal, neemt een slok van haar thee en vervolgt. Ik had een acht jaar oudere broer Jan en met mijn zus Mien scheelde ik zeven jaar. Twee zusjes waren al overleden toen ik geboren werd. Mijn anderhalf jaar oudere broertje Ernst, met wie ik veel optrok, werd ziekelijk. Het was iets met zijn bloed, misschien was het wel leukemie, denk ik nu.. Hoe dan ook Ernstje kreeg veel aandacht en daar profiteerde ik van mee.

Mijn eerste herinnering? Samen met Ernstje in de zon zitten op de stoep van de bureu. Hij kon met zijn schoentjes net op de straat komen en ik niet. Dat maakte me zo kwaad. Ik huilde van kwaadheid, dat weet ik nog. Mijn broertje was viereneenhalf toen hij overleed, dus op die stoep was ik ongeveer twee jaar. 'Ons kamertje..'zo noemden we de ruimte onder een hoge rieten stoel. Ernst en ik samen op de kruisverbinding zitten. Toen Ernstje er niet meer was voelde dat 'kamertje' te groot voor mij alleen. Ik wilde er niet meer zitten. Ook toen er opnieuw een Ernst geboren werd, werd het nooit meer zo als vroeger. In die hoge rieten stoel, een zogenaamde opoestoel zat mijn vader dikwijls. Die stoel stond in de voorkamer. We zaten daar als er visite was en meestal ook op zondag. Alleen al daardoor een bijzondere dag. Vader vertelde, dat ons huis heel vroeger een soort herberg geweest was. Links van de entreegang was de voorkamer met een achterkamer, van elkaar gescheiden door een houten wand met openslaande deuren. Aan de andere kant van de gang een opkamer met daaronder een kelder. De opkamer was de werkplaats van mijn vader. Hij had als jongste zoon de schoenmakerij van zijn vader moeten overnemen. Hij had daar niet veel zin in, wilde liever doorleren voor onderwijzer, maar opa bepaalde het zo. Daarom wilde mijn vader zo graag dat zijn kinderen verder leerden. Mijn broer Jan werd onderwijzer. Mijn zus Mien en ik mochten naar de ULO en daarna moest er natuurlijk geld verdiend worden. Voor mij werd dat een baan bij het

postkantoor. Tot aan mijn huwelijk een vaste aanstelling en daarna arbeidscontractant. In totaal tien jaar. Inderdaad.. nu een pensioen. Nolda lacht en dan, wat stiller, komt de zorgvolle tijd van toen in herinnering. Vader ziekelijk, dus weinig verdiensten. Ziekte betekende armoede. Zo was het. Als kind wist je dat en voelde je dat als een vernedering. Moeilijk, zegt Nolda nu. Met een slokje thee wordt meer ingeslikt, lijkt het. De huishuur f 2,50 per week, werd wekelijks opgehaald door Jan van Vredendaal, de vader van Reyer. Mevrouw Wijnen was eigenaresse van ons huis. Later was dat de vader van Reyer van Vredendaal'. Een vreemd huis, ik zei het al. Er was een verdieping en daarboven een voorzolder en er was een achterzolder. Daar onder het pannendak kon de was drogen. Nee, het is nu allemaal veranderd. Zo gaat het toch, er is weinig wat blijft.

De dagelijkse gang naar de openbare school. De eerste dag - mijn moeder bracht me weg - was een ramp. Huilen, schreeuwen.. gelukkig zat er een achternichtje in dezelfde klas, toch wat vertrouwd. Juffrouw Blok en later juffrouw De Bruin, leerden me de eerste beginselen van lezen en schrijven. Ik was tamelijk leergierig en vond het al gauw leuk om naar school te gaan. De eerste mei begon het leerjaar. Omdat ik 30 april zes was geworden was ik wat je noemt een vroege leerling. Voor mijn zesde verjaardag kreeg ik een griffeldos en die ging die eerste schooldag mee. Die dos was ongeveer dertig centimeter lang. Er was een apart vakje voor het sponsje. De griffels, elk met een papiertje erom heen, waren vijftien centimeter lang. Op school was er een puntenslijper. Ja, ook een lei. Het zelfde materiaal als de leipannen van de kerk. De lei was 15-25 cm, denk ik.

Oh nee, geen klompen. Die werden gedragen door de kinderen uit de Herenweg. In de winter kwamen die met dikke sneeuwklonten onder hun houten zolen. Jammer dat dat mij niet lukte. Leer plakte niet. Een daagse jurk en een zondagse jurk, die op den duur daags werd. Lange zwarte kousen met een elastieken band opgehouden. Toen ik een keer huilend thuis kwam omdat ik gevallen was, was mijn moeders eerste vraag of mijn kousen nog heel waren!! Er netjes bijlopen, dat was belangrijker. Wat een gedoe was het trouwens met die strikken van mijn onderbroek. Twee pijpen met een kruis en dan een voorpand

en een achterpand. Twee maal strikken dus. Ach, ik wist niet beter. Over de onderbroek een onderrok en daarover een jurk met een witte schort. Nee, niet gesteven. Die schort werd aan het eind van de eerste klas afgeschaff. Eenmaal kwam ik met een inktvlek thuis. Moeder mopperde dan. Nee ze was niet streng. Er werd nooit geslagen. Een keer, ik was oervervelend geweest zei ze...en nu is het afgelopen... ze kneepte me zo hard in mijn arm... ik kan het nog voelen. Met een bezerde blik wordt de plek aangewezen. Ik denk dat die inktvlek er weer uitging met groene zeep tijdens de wekelijkse wasdag op maandag.

Natuurlijk lang hangend haar, zonder krul. Mijn moeder kamde het 's morgens. Het kwam tot onder mijn schouderblad. Strik en speld maakten mijn kapsel compleet. Op de ULO werden het vlechten. Afknippen...? Kom nou, dat was zondig. Ik hoor het mijn moeder nog zeggen..het haar is het sieraad van de vrouw. Nolda strijkt bedachtzaam met haar hand over het zorgvuldige kapsel alsof ze wil aantonen dat er nog steeds sprake is van een kostbaar gegeven. Nee, nooit blootshoofds naar buiten. Iedereen droeg wat op het hoofd. Vrouwen een hoed, mannen een gleufhoed. De pet was voor de lagere stand. Een spelletje... samen met een vriendinnetje bij mannen de strooien hoeden tellen. Het zogenaamde 'plakken'. Dat wil zeggen.. met de natte wijsvinger op de handpalm tikken als je een strooien hoed had gezien. En dan min of meer trots...mijn vader had een bamboe wandelstok, dat vond ik sjiek!

De Langegracht telde heel wat winkels

Ach ja, in die tijd kon je zomaar een zaakje opzetten, de voorkamer was snel omgetoverd. Vergunningen bestonden niet. Op nummer 1, hoek Schoutensteeg (nu afgebroken) had Karolien Ruys haar kruidenierswinkel, met commestibles. Dat vond ik zo'n deftig woord. Ik legde jarenlang de klemtoon op de tweede lettergreep. De Heul nam later de winkel over. Een tweede kruidenier was De Pijper. Drie bakkers, Van Arkel, Peters en Van Hof. De laatste had een broer die bakker was op het hoekje van de Kaatsbaan en de Herengracht... Willms was de banketbakker. Twee schoenmakerijen. Mijn vader en Budding. Een schoenenzaak, waar schoeisel verkocht werd dus, had Van de Griend, die zijn koopwaar betrok van de plaat-

selijke schoenfabriek Marsua aan de Oostkanaaldijk. Hij was daar ook werkzaam. Rossewey was de groenteboer. Zijn dochter (of kleindochter?) trouwde met Jan de Graaff, die een textielzaak begon op de Langegracht en later op de Kaatsbaan hoek Diependaalsedijk. Fietsenmakerij De Haan had zijn werkplaats in de buurt van de Muizensteeg genoemd naar een daar wonende uitgebreide familie Muis. Erlecomsteeg was de echte naam. Sigarenwinkel IJzerman had je ook nog. Een joodse familie. De ouders zijn omgekomen, de dochters Esther en Marie zijn met succes ondergedoken. De ouders waren geloof ik socialist...Nolda peinst. Is dat wel zo....een socialistische joodse familie..? Nolda haar ouders waren erg koningsgezind.

De gedachten gaan verder langs de huizenrij. Kapper Houssart, later Verton. En in de buurt van de Kaatsbaan de textielzaak van Jütte. Niets vergeten, geen winkel overgeslagen ? Oh ja... Van de Akker, de melkboer.

Er werd veel aan huis bezorgd. Bakker Peters, een half broodje kostte vijf cent. Voor een liter melk betaalde moeder 10 cent, later elf. Ja, de melkboer ventte ook aan huis net als de groenteboeren Aart en Kees Verhoef met hun groentekar. Haverkamp kwam 100 stuks turf bezorgen en een mud eierkolen, de wintervoorraad. Het kolenhok was onder de trap. In de kamer stond de een meter hoge potkachel met een kachelmantel erom heen. Soms met wasgoed, om te drogen. In de kelder bewaarde moeder de restjes eten, brood en melk. Het kwam maar weinig voor. Hongerige kinderen, mijn moeder wist wel zo'n beetje wat de dagelijkse behoefte was in ons gezin. Onverwachte eters waren er nooit.

Wat de klandizie betrof... De roomse kerk steunde de roomse mensen en stimuleerde de gelovigen bij hun geloofsgenoten te kopen. Geloof zoekt geloof, heette het in die tijd.

Thuis werd het geloof in praktijk gebracht door aan tafel te bidden. Vader las na de warme maaltijd hardop voor uit de bijbel. Het gelezene werd besproken. Een gelijkenis bijvoorbeeld moest worden naverteld. We gingen naar de zondagschool die dominee Van der Kooij in Bethel[®] had opgericht. Later, ik was twaalf jaar geloof ik, ging ik naar West-Hill. Het kapelletje van Marie van Voorst van Beest. Hier was mw. Roijaards assistente en Valerie Witte Eeckhout speelde piano.

Afb.3. Kinderen van de Langegracht. Bovenste rij, vijfde van links Mientje Hofman, zesde van links Jan Hofman. Tweede van links op de onderste rij Nollie Hofman.

De Langegracht als speelplek voor de kleine Nollie

De Vecht was er natuurlijk niet om in te vallen en bijna te verdrinken. Voor Nollie wel. Eenmaal gebeurde dat (zusje Mien driemaal!!). Nolda gaat wat verzitten en laat de kleine Nollie haar verhaal doen... ik wilde stekelbaarsjes en watertorretjes vangen. Een schepnetje had ik al. Zelfgemaakt natuurlijk, een lange stok en een dichtgebonden stuk kous. Nu het jampotje nog met water vullen. De grachtenwand - in die tijd was de straat een meter smaller - bestond uit een rollaag, de benaming voor de afsluitende stenen wand aan de waterkant. Daar waar de rollaag verzakt was, of in slechte staat, was een tweede rollaag aangebracht, die minder hoog was². Een soort trapje dus. Vanaf die plek kon ik me bukken voor het benodigde water. Nou...zie je het voor je...ik viel voorover het water in. Spartelen en van de kant af raken. Onder water zag ik alle kleuren van de regenboog. Dacht ik later toch altijd dat dat zo hoorde. Welnee, ik stond op het punt te ver-

drinken! Gelukkig haalde de knecht van de kolenboer me aan mijn lange haren eruit. Daarna ben ik voorzichtiger geworden.

Voor salamanders moesten we naar het slootje voor Huis ten Bosch, daar was soms ook kikkerdril. Oh nee, geen pleziervaart in de Vecht, kom nou. Voor de bakkersovens kwam regelmatig een schip met turf, afkomstig van het afgegraven Drentse hoogveen, rozeachtig van kleur. Zo'n turf was ± 35 centimeter lang. Verder waren er de beurtschippers Van Heezik en Reimus, die van Utrecht naar Amsterdam voeren. Ik weet nog dat er stoomboten voorbij gingen. In de winter werd het water zo lang mogelijk open gehouden. De Kininefabriek had een ijsbreker. Als er al geschaatst kon worden (op zogenaamde kruljzers) dan was het aan de kanten, omdat in het midden het enkel aan elkaar gevroren schotsen waren. In 1929 hadden we een erg strenge winter. Een paar maanden ervoor hadden we een behoorlijke overstroming van het Vechtwater. Spannend, elke dag zag je het water hoger

komen. Met een stokje tussen de straatstenen als vast meetpunt kon je dan zien hoeveel verder het water was gestegen. Leuk om via de hekspijltjes droge voeten te houden. Lukte dat niet dan moest je via de Muizensteeg. Er waren ook loopplanken. Natuurlijk liep de kelder vol en moesten we later met emmers het water weg scheppen. Omdat de riolering op de Vecht loosde gaf dat de nodige problemen met hoog water. Het was tijdelijk, dat wist je. Ik zei het al.. een spannende en leuke tijd voor ons kinderen.

Natuurlijk was de gracht onze speelplek voor hinkelen en touwtje springen. In spin.. de bocht spring in.. uit spuit.. de bocht spring uit. Tollen, wij meisjes met een zweepjestic, de jongens met een priktol. Knikkeren, glazen stuiters en loden kogelknikkers. De knikkerzak ging mee naar school. Alles op zijn tijd, ineens was het weer kleppertijd, of hoepelden we met een fietswiel. Aan de onbebouwde zijde van de Achterdijk³ was langs de klinkerstraat een rij kinderkopjes en daarnaast eikenbomen. Dan was er een stukje braak land, een gedempte sloot denk ik. Dan kwam er een heg met daarachter de 'bleek'. Ieder huis had zijn eigen bleekveldje. Vier tot vijf meter diep, uitlopend op een sloot. Het boerenland begon daarachter. Later kwamen daar volkstuin-tjes. Op het braak stukje grond speelden we landverovertje. Een vierkant stuk grond aftekenen en in vakken verdelen. Zoveel vakken zoveel deelnemers. Een stuk mes in andermans grond werpen en een lijn trekken. Wat daarbinnen lag was dan van jou. Wie niets meer had, dat wil zeggen zo'n klein stuk grond dat je er niet op kon staan, viel af. Spannend. Soms had ik geluk. Was je met veel meisjes dan ging je twee aan twee lopen. We zongen... Schermejon, schermejon, schermejon sta stil.. maar waarom zou ik stille staan, ik heb van zijn leven geen kwaad gedaan.. Schermejon, schermejon, schermejon sta stil.⁴ Nee, jongens deden daar niet aan mee. Ook witte zwanen, zwarte zwanen zongen we. Wie gaat er mee naar Engeland varen, Engeland is gesloten, de sleutel is gebroken, is er dan geen smid in het land, die de sleutel maken kan, laat doorgaan, laat doorgaan, wie achter is moet voorgaan. De twee achtersten in de rij liepen dan onder de boog van opgeheven handen door naar voren. Zo ging dat.

Er werd thuis veel gelezen. Boeken uit de schoolbibliotheek. Iedere week 1 boek... Dik Trom en Kruimeltje. In de hogere klassen de boeken van Jules Verne. We speelden kwartet,

domino en dammen en ganzenbord. Met ganzenbord kwam ik natuurlijk vaak in de gevangenis. wie haalde me eruit? Speelkaarten...duivels prenteboek!!

Ik vertelde van de eerste klas, de griffeldoos en de lei. Aap, noot en Mies hoorde daar ook bij en zingen van het groene knollenland.. Vier keer per jaar een rapport en de zomervakantie duurde vier weken. 31 augustus kwam daarna.

Koninginnedag met vlaggen en oranje. Natuurlijk een sjerp. Wij meisjes om ons middel en de jongens van linker schouder naar rechter heup, want Oranje draag je op je hart! Alle scholen liepen in optocht door het dorp. Breedstraat, Langegracht, Zandpad en Parkweg. Een glaasje Oranje-limonade. Het ene jaar bij Kouffeld aan de gracht, het andere jaar op het achterterrein van de Harmonie. Zingend - uit volle borst vanzelfsprekend - vertolkten we onze nationale gevoelens. De echte traktatie was de poffertjeskraam en de draaimolen. Deze kermisattractie stond op de Breedstraat. Voor ieder schoolkind een gratis portie en een gratis rondje. Verder was de kermis *goddeloos*, vonden mijn ouders. De bekende Kobus Dolman mocht vier dagen lang van 's morgens tot 's avonds zijn rondjes draaien. Met een grimas onder zijn petje zag je hem genieten.

Meer wonderlijke mensen? Natuurlijk. Op 'Klein Vechtlevens', het laatste huis aan de Herengracht woonde Lotje Kalis, nagejoeld om haar gekke kleding. Dikke capes in de zomer en vier hoeden boven elkaar. Niet naar rust verlang ik, maar naar stilte.. placht ze te verkondigen. En dan was er Anna Piet, die bij het 'Lichtfabriek' woonde. Ja, die gedroeg zich *anders*, zal ik maar zeggen. Ze ging later het klooster in. Jannetje 'Blokworst' mocht als kind nooit buiten spelen, werd altijd naar school gebracht en moest met haar moeder samen wandelen. Toen Jannetje ouder werd begon ze te malen en werd pas na de oorlog in een inrichting opgenomen. Tot die tijd was ze voorwerp van spot voor de jeugd, wanneer ze in een gekke bui krijsend de straat overging. Ja, er kwam ook openbare dronkenschap voor. De 'Kurkezak' kwam zwalkend uit cafe Kouffeld op zoek naar de Stokmansteeg. En je had 'Kobus de Bobber' die bij het Sluisje woonde. Kobus.. wat eten we vandaag..? Muggesoep.. hoorde je dan.

Een voorbij beeld. Wat dat betreft niks geen goede oude tijd. Nolda schudt haar hoofd, haar handen maken een soort verontschuldigend

gebaar. Het was niet anders.

Oh nee, ik zelf ben nooit ernstig ziek geweest. Dokter Hartog was onze huisarts. Een paar keer ben ik bij hem in de Rietveld-spreekkamer geweest. Zeker, die kleuren herinner ik me nog heel goed. Geel en blauw en rood, de stoel waarop ik zat had veel zwart, weet ik nog. Tandarts Chiel de Boer, die met zijn woonark aan de Wilhelminaweg woonde heeft eenmaal een tand bij me getrokken. Nee, verder was er nooit iets bijzonders. Gezond....nog steeds.. klinkt het wat aarzelend. Hoe lang nog...zie je haar denken.

Na een stilte zegt Nolda hoe ze dikwijls aan haar ouders denkt. Met diep respect.. hoe ze ondanks zorgen en verdriet hun kinderen hebben opgevoed tot weerbare mensen en een hecht gezin hadden. Ze kijkt op en knikt... mijn broer

Ernst en ik hebben nog steeds een zeer hechte band.

De pot thee is leeggeschonken. De wijzers van de klok hebben hun uurtjes gedraaid. Nollie is een beetje uit de verf gekomen. Een speels wicht met fantasie. Wijs geworden uit ondervinding. Weet je, vertelt Nolda, hoe dat ging op school... de meisjes vroegen aan elkaar of ze 'het' al hadden. Wat 'het' was wist ik niet. Totdat ikzelf ongesteld werd. Schrikken natuurlijk en naar mijn moeder. Het enige dat ze zei was.. nu moet je oppassen voor de jongens. Terwijl ik net de jongens leuk begon te vinden. Ik snapte er niets van... Zuchten en lachen tegelijk. Het is zonneklaar... Nollie en Nolda blijven innig met elkaar verbonden.

Noten:

1. Timmerman-aannemer Reyer van Vredendaal was de opa van Eric van Vredendaal, die thans aan het bedrijf leiding geeft.
2. Tot 1919 had ieder pand aan de gracht het onderhoud voor dat stuk rollaag, dat bij het huis hoorde.
3. De benaming Achterdijk werd via Achterstraat na de oorlog veranderd in Nassaustraat.
4. Waarschijnlijk is het woordje Schermejon een verbastering van het franse Chere Mignon, wat zoveel betekent als lief Poesje.
5. Gebouwtje op de hoek van de Termeerweg en de Raadhuisstraat, thans is daar een makelaardij gevestigd.

De Langegracht te Maarssen

deel 16

Afb. 1. Langegracht 35, maart 1976.

Huis nummer 35 is een bijzonder karakteristiek pand. Het is rond 1900 als woonhuis gebouwd. Men treft in de gevel neo/renaissance invloeden aan. Natuurlijk stond hier eerder ook al een huis, maar daar is geen afbeelding van bekend.

Als we het pand nader bekijken valt de brede kroonlijst op en de geprofileerde plint. Als entree dient een inbandig half rond portiek met daarin een eikenhouten deur, het geheel is voorzien van een fraai topgeveltje. Zo'n geveltje zien we nergens aan de Langegracht terug.

Opvallend zijn ook de witte banden en sluitstenen en de brede lijst van rose siertegels, die de begane grond en de verdieping scheidt.

Er woonde al voor 1845 een familie van huisschilders, de familie Van Willigenburg, want ik trof in het kerkarchief van de Hervormde Kerk het volgende bericht aan:

'Uit Maarssen schrijft men ons van den 11 Mei 1845 het volgende: In de nacht van Zondag op Maandag j.l. ontstond hier een felle brand; daar derzelve, zoo al niet het eerste, dan toch spoedig uitbrak in het magazijn en de werkplaats van den Huis- en Rijtuigschilder J. van Willigenburg, waarin zich als deszelfs gereedschappen en materialen van terpentijn, olie, glas en verfstoffen bevonden.

Behalve een stal, waaruit echter het vee gered is, is de werkplaats, met bijna al wat erin was, in zeer korte tijd een prooi der vlammen geworden. Bij de windstilte die heerste, heeft het mogen gelukken, den verderen voortgang der brand te stuiten. De beide gebouwen, die vernield zijn, waren tegen brandschade verzekerd, doch het verlies door van Willigenburg geleden, zal nog over de 2000 gulden bedragen.

Men heeft zich bevestigd dezen voor hem zwaren ramp enigermate te leenigen, waartoe, zoo als men verneemt, zelfs Rooms Catholijken hebben medegewerkt, ofschoon genoemde van Willigenburg, diaken is bij de Hervormde Gemeente. Het zou in deze dagen een zonderling bewijs van broederlijke verdraagzaamheid opleveren, zoo wij ons in staat gesteld zagen het bedrag van delzelve giften hier met eere te melden'.

Jacob van Willigenburg, in 1799 geboren, woonde naast zijn broer Wormert, die op nummer 36 een banketbakkerij had, doch dit komt in de volgende aflevering ter sprake.

In 1871 overlijdt Jacob en zijn zoon Jan Jacob, dan dertig jaar oud, volgt hem op in de zaak. De volgende generatie is in 1900 aan de beurt, als Jan Jacob op negenenvijftig jarige leeftijd op 22 februari overlijdt. Zoon Johannes neemt de zaak over.

In 1904 wordt hij weer opgevolgd door een vreemde eend in de bijt namelijk een timmerman afkomstig uit Rotterdam. Doch in 1905 is er weer sprake van de huisschilder Jan Kamerling uit Loosdrecht. In 1916 vertrekt Jan Kamerling naar Amsterdam en wordt opgevolgd door Zwier Naber uit Emmen, die op zijn beurt in 1923 naar

Den 23 July 1836
 Van de Boorte in de Lommerthuis 2 ½ dag
 Arto aan het huis van buite 2
 Slijke land heto ½ dag
 Winkelmeest 5 dag
 W. Schoch Samen 6 dagen

Afb.2. Weekstaatje van Willem Schoch.

Amsterdam vertrekt. Misschien is daar meer werk te vinden in die tijd? Dan komt de ons welbekende familie Siero hier wonen en werken.

Op 13 december 1922 vestigde zich op Lange-gracht 35 Hendrikus Bernardus Siero, geboren te Ambt-Ommen. In 1975 overleed hij en nam zijn zoon Cornelis de zaak over, die op zijn beurt weer werd opgevolgd door zijn zoon, de huidige baas. Dus al ruim tachtig jaar woont en werkt de familie Siero op dit adres! Tijdens een verbouwing trof men in een muur een bundel oude werkbriefjes aan. Eén was van Willem Schoch, die werd geboren in 1817, hij was schilders-knecht bij Van Willigenburg. Hij woonde in een van de vele steegjes tussen de Langegracht en de Achterstraat (Nassaustraat), samen met zijn

vrouw en zes kinderen. Zijn adres was Steeg 81. Uit het weekstaatje (zie afb.2.) blijkt dat hij twee en een halve dag aan de poort van het Lommerthuis heeft gewerkt, twee dagen aan de buitenkant van het huis heeft geschilderd, een halve dag aan het Slijkland hek en een dag in de schilderswinkel heeft geholpen.

Uit bovenstaand verhaal kan men afleiden dat de firma Siero een van de oudste, nog aanwezige middenstandszaken in ons dorp is en ook een trouwe adverteerder in ons blad.

C.W.P. Bloemendaal

De afbeeldingen zijn eigendom van de auteur.

Een Heilige van de Swesereng

Over St. Ludgerus

Het ontstaan van het dorpje Zuilen - dat tot ergernis van schrijver dezes nog wel eens, vooral in de pers, als gehucht wordt aangeduid - is uiteraard in nevelen gehuld. De geschiedschrijver van het dorp Maarssen, Drs D.Dekker, schrijft: 'Met heel veel fantasie en met gebruikmaking van halve waarheden is er wel een verhaal te schrijven over de geboorte en de kinderjaren van het dorp Maarssen'. Hetzelfde geldt in versterkte mate voor het altijd kleinere Zuilen. Het gebied van de latere gemeente Zuilen, dat nu verdeeld is tussen de gemeentes Utrecht en Maarssen, lag de eerste eeuwen van onze jaartelling net buiten de grens van het Romeinse rijk. Dat rijk verdedigde zijn gebied vanaf het huidige Zuid-Duitsland tot aan Katwijk door middel van de grensrivier de Rijn die versterkt werd door grensforten, castella. Opgravingen in en om Nijmegen, Utrecht, Woerden, Katwijk en andere plaatsen hebben al sinds vele jaren een grote hoeveelheid fundamenten van Romeinse bouwwerken en een stroom van vondsten opgeleverd die ons inzicht verschaffen in het leven en werken van die Romeinen maar ook van de autochtone bevolking. In de laatste tijd zijn bij het oorbaar maken van de vinexlocatie Leidsche Rijn langs de Leidsche en Oude Rijn, weer vele vondsten gedaan, waaronder spectaculaire, zoals bij voorbeeld redelijk gave Romeinse schepen, die onze kennis over het wel en wee van dit stuk van de Limes, zoals die lange verdedigingslinie heet, heeft verdiept en uitgebreid.

Wat nu de Vecht heet was, evenals de Oude en Leidsche Rijn, onderdeel van de zich telkens wijzigende Rijndelta, die behalve uit veel water, uit volstrekt woest en onbewoonbaar gebied bestond. Alleen hoger gelegen stroomruggen en zandplaten maakten hier en daar bebouwing met wat akkerbouw en veehouderij mogelijk. Zo rijk als de vondsten in het Leidsche Rijngebied zijn, zo bescheiden zijn die in de Vechtstreek. Toen vanaf de derde eeuw na Christus Germaanse stammen vanuit het oosten steeds meer opdrongen en het Romeinse Rijk ook door interne oorzaken steeds meer verzwakte, zagen de Romeinen zich genoodzaakt dit perifere deel van hun grondgebied op te geven. Zij trokken zich terug achter hun heirweg die Keulen met Boulogne verbond. Zij versterkten die en concentreerden zich ook meer en meer op een mobiele verdediging. Het noordelijkste deel van de Limes verloor zijn betekenis en werd opgegeven. Het leger vertrok uit onze streken en liet die over aan de oorspronkelijke bewoners. Die werden echter al gauw onder de voet gelopen door vanuit het oosten opdringende andere Germaanse stammen. In de woelige tijden die volgden, die bekend staan als de tijd van de volksverhuizing, verdwenen de castella, badhuizen, villa's, tempels en dorpjes. De 'donkere Middeleeuwen' waren aangebroken en maakten een einde aan duizend jaar antieke beschaving, maar verdreven niet de herinnering daaraan noch konden zij de

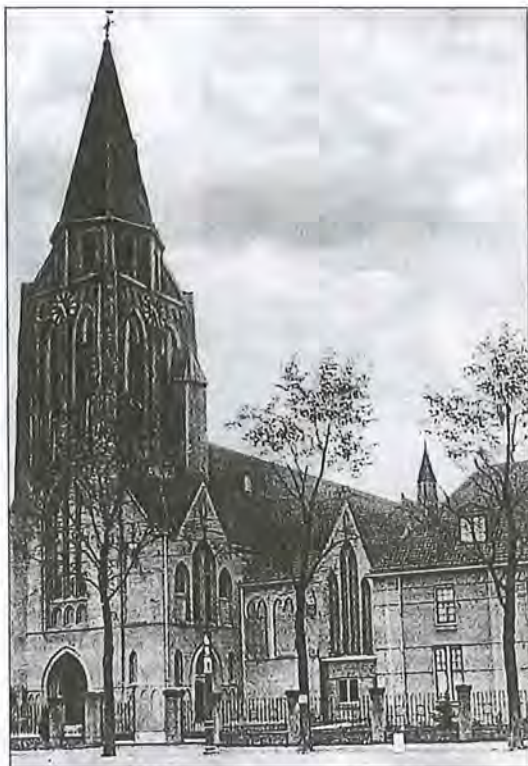
sluimerende restanten daarvan, die zich vooral verborgen hielden in de nieuw gevormde cellen van de erediens van die ene God die de oude goden van hun voetstuk had gestoten of nog zou stoten, niet uitwissen.

De castella, die eerst uit aarde en hout bestonden maar later door stenen bouwwerken werden vervangen, vervielen of werden gebruikt voor bewoning door de achtergebleven oorspronkelijke inboorlingen, die daarvoor in een onverdedigbare 'vicus', nederzetting, buiten het fort woonden en daar hun handwerk uitoefenden of hun nering dreven. Zo werd bijvoorbeeld onder het Oudkerkhof in Utrecht een aantal kindergraven uit de vijfde eeuw na Christus gevonden die op bewoning duiden. Een aantal Germaanse stammen ging in de loop van de tijd een verbond aan en werd bekend onder de naam Franken. Zij waren ten noorden van de Alpen het meest succesrijk en vormden onder de koningen uit het Merovingische en Karolingische huis een krachtig koninkrijk dat vanuit het huidige Frankrijk zijn gezag steeds verder wist uit te breiden, in het noorden tot aan de oude Romeinse rijksgrens. Daar werd hun opmars voorlopig gestuit door de Friezen die Frisia Citerior, het westen en noorden van ons land bewoonden c.q. onder hun gezag hadden.

Dan doemt uit de nevelen van de geschiedenis, naast het aanpalende Utrecht, ook het huidige Oud-Zuilen gebied op. Een zandwal of stroom-

rug, die zich uitstrekte over het gebied dat thans tot Maarssen en Oud- en Nieuw-Zuilen behoort kreeg op een goed moment de naam Swesereng. Dat het tot ver in de Middeleeuwen een duidelijk omschreven (rechts)gebied vormde blijkt uit het feit dat in 1325 een zekere Jan vermeld wordt, die niet alleen heer van Zuylen was maar ook van Zwesereng en Tienhoven. Op oude landkaarten, ook nog 19e-eeuwse, is die naam nog terug te vinden. Nu herinnert alleen de Sweserengseweg en een gebouwencomplex op het Toon Hermansplein op de grens van de Utrechtse wijken Ondiep en Zuilen daaraan. De gemeente Maarssen heeft bij zijn plannen voor de 'Bocht van Maarssen', die het voormalige gebied van de DSM op de westelijke oever van de Vecht en het eveneens voormalige waterzuiveringsterrein op de oostelijke oever omvatten, alvast de naam Swesereng aan een nog te stichten landgoed voorgesteld. De afdeling Maarssen van de PVDA pleit er intussen voor om de nieuwe wijk die op het voormalige DSM-terrein zal verrijzen deze naam te geven. Deze eng of enk, een woord dat gemeenschappelijke landbouwgrond betekent, was toen in het bezit van een Friese edelman, Wursig -ook wel als Wursing geschreven-, genaamd. Behalve op de Swesereng had Wursig ook elders in Vechtstreek bezittingen. Genoemd worden o.a. de vroomhoeven Suecsnon of Zwesen (de voorlopers van wat later Sulen en nog later Zuylen zou gaan heten?). Tijdens de langdurige oorlogen die toen tussen de heidense Friezen en de inmiddels tot het christendom bekeerde Franken woedden, streed Wursig aanvankelijk aan de zijde van de Friese koning Radboud maar koos later de kant van de Franken, werd christen en kreeg zo weer de beschikking over zijn inmiddels geconfisqueerde landgoederen. (Op een website wordt echter gesteld dat Wursig uit de streek om het Friese Dokkum kwam, daar al christen was en voor Radboud naar onze streken de wijk nam). Hoe dat ook zij in 718 lijfden de Franken de door Radboud ingestelde gouw Niftarlake bij hun rijk in. Wursig ondersteunde Bonifacius bij zijn zendingswerk en bij de bouw van een aan St.Pieter gewijde kerk in Attingahem, het huidige Breukelen. Dit moet dan de eerste christelijke kerk in de Vechtstreek zijn geweest. Bovendien zou hij de stamvader worden van een geslacht dat vele hoge dienaren van de kerk zou opleveren.

De stad Utrecht was intussen tot voorpost van

Afb.1. De inmiddels afgebroken St. Ludgeruskerk (de dom van Zuilen) aan de Amsterdamsestraatweg te Utrecht uit het boekje 'Zuilen, toen Zuilen nog Zuilen was', deel II. (N.B. over 1 kolom plaatsen)

niet alleen de Frankische koning maar ook van het christendom geworden. Hier verrees ca. 630 het eerste christelijke kerkje ten noorden van de Rijn, gewijd aan de schutspatroon van de Franken, de heilige St.Martinus die ook de schutspatroon van Utrecht zou worden. Dit kerkje werd zo nu en dan door de Friezen platgebrand maar telkens weer opgebouwd. Vanuit deze voorpost ondernamen Angelsaksische missionarissen als Willibrord en Bonifacius hun zendingsreizen naar het noorden en oosten. Om ter plekke voor terzakekundige opvolgers te zorgen was in Utrecht ook een kloosterschool opgericht waar jongens tot monnik of priester werden opgeleid. Een van hen was een kleinzoon van Wursig, de in 742 geboren Liudger of Ludger. Degene die in de Winkler Prins verantwoordelijk was voor het lemma. Ludgerus was waarschijnlijk niet bekend met de Swesereng. Hij

geeft tenminste als geboorteplaats het toen nog niet bestaande dorp Zuilen aan, dat hij wel met een vraagteken voorziet. In een van de na het overlijden van Ludgerus geschreven 'vitae', biografieën, wordt vermeld dat hij als kleine jongen al geboeid was door het geschreven woord. Toen Liudger op de kloosterschool kwam stond deze onder leiding van Gregorius van Utrecht (circa 707-circa 780). Gregorius bracht die school tot internationale faam zoals blijkt uit het feit dat er leerlingen tot vanuit Zwaben en Beieren werden aangetrokken. Liudger bleef zijn leven lang een diepe verering voor zijn eerste leermeester koesteren. Dat blijkt uit de 'vita Gregorii' die hij omstreeks 790 schreef. Dit geldt als een van de eerste boeken, zo niet het eerste dat door een autochtoon, afkomstig uit wat later de Noordelijke Nederlanden zouden worden, werd geschreven. Door een enkele geleerde wordt aan Liudger ook de samenstelling van een in het Vaticaan bewaarde kloostercodex uit de negende eeuw toegeschreven. In deze codex worden de verderfelijke gebruiken van de heidenen, een dertigtal, beschreven. Helaas is alleen de inhoudsopgave bewaard gebleven. Deze spreekt al boekdelen: over wat ze op rotsen doen, over godenbeelden uit vodden, over de heilighdommen van Wodan en Donar, over toverspreuken etc..

Tijdens zijn opleiding woonde de jonge Liudger op de zolder van de inmiddels verrezen maar later gesloopte Salvatorkerk. Hij was op school een uitblinkster met een grote toekomst voor zich. Om zijn studie af te ronden zond Gregorius hem naar de kathedrale school van het Engelse York, die bij het nog ontbreken van universiteiten als een soort hogere school gold. Deze school stond onder leiding van de uit een Angelsaksisch adelijk geslacht geboren Alcuinus van York (circa 735-804) die wereldvermaard zou worden als een van de grote geesten uit de vroege Middeleeuwen. Hij was theoloog, filosoof en letterkundige die commentaren op bijbelboeken, een verhandeling over de ziel, gedichten, leerboeken en talloze, bewaard gebleven, brieven schreef. Vooral deze laatste zijn van grote waarde voor onze kennis van die tijd.

Tijdens een reis door Europa ontmoette deze Alcuinus in 781 in Parma de Frankische koning Karel de Grote. Karel haalde Alcuinus over om tot zijn hofhouding toe te treden om hemzelf en zijn kinderen te onderwijzen. Daar ontwikkelde hij zich tot 'minister van onderwijs en cultuur' die

in het Frankische rijk het onderwijs organiseerde en hervormde en de ziel was van de kring van geleerden en schrijvers om Karel de Grote. Dit hofgezelschap gaf de stoot tot wat in de geschiedenis bekend is geworden als de Karolingische Renaissance, het eerste bewuste teruggrijpen op de cultuur van de Oudheid. Een uitvloeisel van die renaissance was ook het besluit van Karel zich in 800 door de paus in Rome tot keizer (Caesar) te laten kronen. Deze beslissing moet gezien worden als een poging het Romeinse keizerrijk in oude glorie te herstellen. Een en ander had natuurlijk politieke bijbedoelingen. Karels staatkundige constructie zou het als het 'Heilige Römische Reich Deutscher Nation' duizend jaar uithouden toen het door een nieuwe, zelf benoemde 'caesar', Napoleon, werd opgeheven.

Nadat Liudger in York was afgestudeerd keerde hij naar Utrecht terug, 'met een lading boeken' zoals zijn biograaf meedeelt. Een groot deel daarvan zal hij zelf in York wel hebben moeten kopiëren. In Utrecht werd hij na enkele jaren tot opvolger van Gregorius als hoofd van de kloosterschool benoemd. Zijn christelijke hart klopte echter op de juiste plaats; hij wilde in de voetsporen treden van Willibrord en Bonifacius, welke laatstgenoemde Liudger als jongen nog heeft leren kennen. Bonifacius werd, zoals de ouderen onder ons op de lagere school nog hebben geleerd, in 754 bij Dokkum door nog niet bekeerde Friezen doodgeknuppeld. Liudger begon zijn missiewerk onder de Saksen langs de IJssel, dus niet zover van huis. Hij herbouwde in Deventer de door de Saksen enige keren verwoestte Lebuïnuskerk, genoemd naar een missionaris die daar enige tijd voor hem had gewerkt. Daarna verlegde hij zijn activiteiten naar Oost-Friesland. Toen de Friezen min of meer, al dan niet onder zachte of, vaker, harde dwang, Christenen waren geworden, trok Liudger naar de meer zuidelijk, in het huidige Nedersachsen en NordRhein-Westfalen, wonende Saksen, die door hun invallen bij tijd en wijle zijn missionarisch werk onder de Friezen onmogelijk hadden gemaakt. Omstreeks 790 was het land der Saksen echter bij het rijk van Karel de Grote ingelijfd. Dat was voor Karel reden om Ludgerus terug te roepen uit het Benedictijner klooster Monte Cassino in Italië, waar hij na een pelgrimsreis, samen met zijn broer, naar Rome voor studie en meditatie was neergestreken. Dit terugroepen vond plaats op aanraden van Karels

'minister van onderwijs' Alcuinus, Liudgers oude leermeester in York. Liudger moest zich om de Gouwen in Oost-Friesland gaan bekommeren. Op eigen verzoek werd hem een paar jaar later door Karel ook de geestelijke zorg over de West-Saksen toevertrouwd. In die streek, nl. in Keulen werd hij in 797 tot priester gewijd. Daar kon hij al zijn gaven als zielszorger en organisator in zijn functie van eerste bisschop van Münster kwijt. Hij stichtte kerken, zoals b.v. in Lüdinghausen waarin zijn naam nog voortleeft en kloosters, zowel voor vrouwen, in Notulln, als voor mannen, in Werden, nu een voorstad van Essen. Dat laatste klooster werd door hem als 'rector' bestuurd. Het was ook het centrum van zijn laatste activiteiten in het land van de Saksen. In dat klooster werd hij na zijn dood in 809 begraven. Een onderdeel van zijn lichaam kwam echter in Utrecht terecht waar het tenslotte in de naar hem genoemde neo-romaanse Ludgeruskerk aan de Amsterdamsestraatweg werd bijgezet. Deze kerk werd omstreeks 1980 afgebroken. Sindsdien rust deze relikwie in een naburige kapel. Na zijn dood werden er vier 'vitae', de eerste ca. 845, over hem geschreven. Daaruit komt deze eerste bekende zoon van Zuilen naar voren als een echte Fries, recht door zee, wars van iedere vorm van onoprechtheid, sober levend en tijdens zijn missie het eenvoudige bestaan van de Friese en Saksische boeren delend. Zijn afkomst moet hem bij zijn missiewerk ten voordeel hebben gestrekt. Zijn grote voorgangers, zoals de genoemde Willibrord en Bonifacius, waren immers vreemdelingen, uit het huidige Engeland afkomstige Angelsaksen terwijl Ludgerus inheems was. Ludgerus was een trouw dienaar van zowel Kerk als Staat maar schrok er niet voor terug uitwassen van de kerk te hekelen. Ook tegenover zijn monarch Karel kon hij onafhankelijk optreden. Zo wordt verhaald dat toen Karel hem naar Nijmegen ontboden had om over mogelijk financieel wanbeleid in Ludgerus' bisdom te praten, de geestelijke de monarch liet wachten omdat hij eerst zijn godsdienstverplichtingen wilde vervullen. Daarover door Karel aangesproken, antwoordde hij dat God nu eenmaal voor elk mens kwam. Ook wordt in zijn 'vitae' van de wonderen verhaald die hij bewerkstelligd zou hebben. Een daarvan was hoe hij de bard Bernlef die hij werkelijk bij de Friezen heeft ontmoet, van zijn blindheid zou hebben genezen. Door deze wonderbare genezing werd Bernlef gewonnen voor het nieuwe geloof en leerde psalmen zingen

in plaats van zijn heidense liederen. Hij geldt door zijn in stafrijm geschreven epos 'Heliand' (heiland) als de eerste Duitstalige dichter. In dat epos worden Christus en zijn discipelen afgeschilderd als een leenheer met zijn vazallen. Ook een boerenmeisje heeft hij van haar blindheid genezen. Door deze wonderen werd hij speciaal een heilige voor de blinden. Al snel na zijn dood kwamen pelgrims naar zijn graf in Werden en werden er wonderenesignaleerd. Daar ontstond ook in 1128 het gebruik dat tot op heden stand heeft gehouden om op de eerste zondag van september met zijn gebeente een ommegang te houden. Deze verering breidde zich later naar Westfalen en een aantal plaatsen in Nederland en België uit.

In Utrecht mag dan zijn kerk zijn afgebroken, wel bestaat er nog een Ludgerusschool, redelijk toepasselijk gevestigd in de St. Bonifaciusstaat en een Ludgerusstraat. De naam van Ludgerus leeft ook elders voort. Er bestaat een Ludgerusparochie in Loenen en een naar hem genoemde kerk in Balk. In Doornspijk ten zuiden van Elburg bestaat er zelfs een geconsolideerde ruïne van een Ludgeruskerk die door Ludgerus gesticht zou zijn. In ieder geval behoorden kerk en de daarbij behorende landgoederen aan het klooster Werden. Ook enkele scholen zijn naar hem vernoemd, Zo bestaat er bijvoorbeeld een St.Ludgeruscollege in Doetichem en een christelijke scholengemeenschap in Drachten. In Muiderberg staat een beeld van hem en in het Friese dorp (gehucht?) Twitzel is een gedenksteen voor hem opgericht.

In mei 2000 werd door de Ludgerusparochie in het Vlaamse Zele een tentoonstelling georganiseerd en een catalogus daarvan uitgegeven onder de titel 'Ludgerus, een heilige voor Europa'. Door de Gentse bisschop Arthur Luysterman, wordt deze heilige daarin als volgt gekenmerkt. *'Ludgerus was een door Gods liefde bezielde persoon. Mede door de geloofs-overtuiging van zijn leermeesters doorkruiste hij Europa om Christus te verkondigen. Daarvoor was een portie durf nodig, aangezien levensbedreiging en tegenslagen elkaar afwisselden. De blijvende kracht tot getuigenis vond hij in het dagelijks lezen van de Heilige Schrift, het bidden van de sacramenten, gecombineerd met een sobere levensstijl.'*

J.G. van Rossum du Chattel

Bronnen:

Diverse auteurs, Ludgerus, een heilige voor Europa, Zele-Brugge, 2000.
Dr.J.E.A.L.Struick, Utrecht door de eeuwen heen, Utrecht/Antwerpen, 1971.
Dr.J.E.A.L.Struick, Zuilen, Utrecht/Antwerpen, z.j..
Drs. D.Dekker, Toestanden en gebeurtenissen uit de geschiedenis van Maarssen, Alphen aan de Rijn, 1984
Renè de Kam, Een waardig huis der stad. Twintig eeuwen in en om het Utrechts Stadhuis, Utrecht, 2000.
Karin Verboeket e.a. Slot Zuylen, Oud Zuilen. Ludion Gids, verkrijgbaar bij Slot Zuilen.
Prof. Dr. P.Geyl, Geschiedenis van de Nederlandsche stam, deel 1, Amsterdam 1930.
Judith Schuyf, Heidens Nederland, Zichtbare overblijfselen van een niet-christelijk verleden. Utrecht, 1995.
Arie Manten, Breukelen en omgeving in de Middeleeuwen: twee interpretaties, in Jaarboekje 1996 van het Oudheidkundig Genootschap 'Niftarlake'.
Diverse krantenknipsels.

Opzeggen van het lidmaatschap

Er zijn ieder jaar leden die hun contributie over het afgelopen jaar niet betaald hebben. Mede daarom maken wij u er op attent dat als u overweegt uw **lidmaatschap op te zeggen** dit dan **vóór 1 januari 2004** te doen, zoals ook in ons huishoudelijk reglement* is beschreven. Het bespaart u en ons een hoop werk en ergernis. Ten overvloede willen wij u er nog op wijzen dat voor een eerste herinnering 1 euro in rekening wordt gebracht en voor een tweede zelfs 2,50 euro, dit in verband met de hoge administratiekosten die eraan verbonden zijn. Vaak heeft u, als zo'n herinnering bij u in de bus valt, al één of meer periodieken van de nieuwe jaargang ontvangen.

Aukje Wolters, penningmeester/ledenadministratie.

*Het huishoudelijk reglement is op aanvraag verkrijgbaar bij de penningmeester.

Van het Museum Maarssen (4)

In 2004 is het 150 jaar geleden dat de Vechtschilder Nicolaas Bastert geboren werd. Dit is aanleiding voor Museum Maarssen om deze befaamde schilder opnieuw onder de aandacht te brengen. In dit jaar wordt in het museum een overzichtstentoonstelling ingericht van zijn leven en werk.

Nicolaas Bastert werd geboren op 7 januari 1854 op de tegenwoordig niet meer bestaande buitenplaats Otterspoor, die gelegen was aan de Vecht bij Maarssen, of Maarsseveen, zoals het toen nog heette. Nicolaas was

het tweede kind, en de eerste zoon, in het in totaal negen kinderen tellende gezin Bastert. Zijn ouders Jacob Bastert en Marie Koorders, een domineesdochter, behoorden tot de notabelen van Maarsseveen. Vader was onder andere gemeenteraadslid en president-kerkvoogd van de Nederlands Hervormde Gemeente in Maarssen. Het geslacht Bastert was van oudsher geworteld in de Vechtstreek, eerst in Weesp en later in Maarsseveen. De grootvader van Nicolaas Bastert kwam in 1757 in het bezit van het landgoed Cromwijck. Een jaar na de geboorte van Nicolaas vestigden zijn ouders zich op Cromwijck. Nicolaas was van jongsaf aan geïnteresseerd in tekenen en schilderen. Hoewel Jacob Bastert, die zelf niet onverdienstelijk tekende, voor zijn oudste zoon een loopbaan in de handel voor ogen stond, had hij er geen bezwaar tegen dat Nicolaas in zijn vrije tijd tekende. Al op zeer jeugdige leeftijd keeg Nicolaas les van de bekende tekenmeester P.J. Lutgers. Later ging Nicolaas lessen volgen bij de landschapsschilder Marinus Heijl in Amsterdam. Intussen werkte Nicolaas daar op het kantoor van de handelsfirma Broms. Bij Heijl ontmoette hij zijn medeleerling George Poggenbeek. Met hem zou hij samen werken en bevriend blijven tot aan diens dood in 1903. Eerst met hun leermeester en later met z'n tweeën trokken ze erop uit om op verschillende plaatsen in de natuur te tekenen. Het weergeven van de stroming van het water en de weerspiegeling van de lucht in het water bleek Bastert zijn sterke kant te zijn.

Na de nodige omzwervingen in binnen- en buitenland trouwde Bastert in 1890 met Eva Versteeg en vestigde zich aan de Vecht, eerst in Nigtevegt, later in Nieuwersluis, op de buitenplaats Rupelmonde, en tenslotte in Loenen, waar hij in 1939 overleed.

Zowel nationaal als internationaal is het werk van Bastert vele malen onderscheiden.

De bij dit artikel geplaatste foto van een van Basterts schilderijen kan niet voldoende recht doen aan zijn werk. Om zijn schilderijen naar waarde te genieten is een bezoek aan de tentoonstelling in Museum Maarssen onontbeerlijk. Deze tentoonstelling is vanaf de tweede week van februari tot half december 2004 te zien in het museum in het koetshuis van Goudestein aan de Diependaalsedijk 19b.

Marion Hassing

Bron:

Nicolaas Bastert, Vechtschilder, 1854-1939, door Lia de Jonge.

Geneesheren uit de vorige eeuw (9)

Maarssen in de na-oorlogse jaren. Ontwaken uit de boze droom van de doorstane bezetting. Het jaarlijks herdenken van hen die gevallen zijn in de vrijheidsstrijd. En..daarnaast ook het feestvieren. Dansen, kermis en optochten. Vooral de eerste jaren na de bevrijding wordt de 'schade' in dit opzicht ingehaald. De wederopbouw krijgt ook in Maarssen langzaamaan vorm en wat de huisartsen betreft, zij organiseren hun eerste weekenddiensten. Het Engelse woord weekend raakt ingeburgerd. Germanismen maken plaats voor de overwaaiende taal uit Engeland en Amerika. Nieuwe woorden, nieuwe begrippen.

Een nieuwigheid is ook de komst van de eerste roomse dokter. Herengracht 10, waar dokter Edu Vrijdag¹ vrij plotseling is verdwenen wordt nu de woon- en werkplek van dokter B.C.J. de Mol. 'Een nieuwe (dokters) lente...een nieuw (dokters) geluid...in november 1947'.

Bastianus Cornelis Joseph wordt op 29 maart 1915 als zevende en een-na-laatste kind in het gezin De Mol geboren in Woerden. Zijn ouders hebben daar een grote textielzaak. Worden de meeste Molletjes voorbestemd voor textiele werkzaamheden, zo niet de jonge Bas. Hij treedt in de voetsporen van oom Theo, die huisarts is. Na het Bonifatius lyceum in Utrecht vangt Bas daar ook de medische studie aan, die - de oorlogsomstandigheden spelen een grote rol - pas na de oorlog kan worden afgerond. Op 2 mei 1947 is het nu officieel dokter De Mol die de artsenbul krijgt uitgereikt. Ondergedoken in de oorlog in Nijmegen, is hij werkzaam als verloskundig assistent en leert op het schuiladres in Nijmegen zijn toekomstige vrouw kennen.

Jeanne Marie Thonissen, in Roermond geboren op 5 mei 1920 wordt op 12 augustus 1947 mevrouw De Mol. De 27-jarige Jeanne, in de oorlogsjaren actief in het ondergrondse verzet, zal nauwelijks beseft hebben wat haar te wachten staat als doktersvrouw. Vol vertrouwen volgt ze haar man naar Maarssen.

Inwonen in een voornaam huis aan de gracht. Vanuit de bovenverdieping neerkijken op een voor haar niet toegankelijke tuin. Binnen een jaar een kleine op schoot. De rol van doktersvrouw spelen in een voor haar totaal onbekende omgeving, die niet zoals Roermond en Nijmegen uit overwegend geloofsgenoten bestaat. Het 'boven de rivieren' wonen vergt aanpassing voor Jeanne ...en haar man heeft het druk. Gelukkig kan het inwonen bij mevrouw Meertens (voorheen Vrijdag) al spoedig worden beeindigd. Het buurhuis, Huize de Vecht kan van de Boeren Leenbank worden gekocht². Ook een ruim huis, maar nu helemaal voor de familie alleen. Jeanne

Afb. 1. Dokter B.C.J. de Mol.

kan het naar eigen inzicht inrichten.

Ja, die eerste jaren zijn ook voor dokter Bas de Mol inspannend en zwaar. Een wat je noemt verlopen praktijk opnieuw op poten zetten kan alleen maar succes hebben met volledige inzet. Altijd klaar staan, iedere hulpvraag beantwoorden. Zorgen voor een goede naam in het dorp. Het lukt. Bas de Mol wordt inderdaad de 'dokter-die-altijd-klaar-staat'.

Het praktijk-gebeuren staat op de eerste plaats.

Afb. 2. 25 jaar getrouwd.

Daarna pas komen vrouw en kinderen. Die laatsten komen in snel tempo. Achtmaal komen de vrouwen van de collega's op kraamvisite. Als de oudste tien jaar is wordt nummer acht geboren. Moeder Jeanne regelt het huishouden, doet de apotheek en de administratie. Natuurlijk is er daarnaast, zeker gedurende de jaren dat het gezin haar aandacht nodig heeft, geen tijd voor andere besognes. Collegiale contacten zijn er niet. Ja, op straat tijdens het boodschappen doen kan Jeanne wel eens kwijt aan een collega-vrouw dat ze het best druk heeft... Er wordt meelevend gereageerd.

Dokter Bas is een bezig baasje. Hij heeft het druk, hij maakt zich druk en hij geniet van het druk-hebben. Driemaal daags spreekuur. Ja, ook 's avonds voor hen die het overdag niet zo uitkomt om de dokter te raadplegen. Visites rijden in de BMW of de Peugeot. Met een rotgang de gracht achterwaarts oprijden en bijna op de kademuur parkeren. Nooit in het water. Maar goed ook, want Bas de Mol kan niet zwemmen!

Druk druk druk. Iedere woensdagmiddag naar

het Anthonius ziekenhuis om daar zijn patiënten op te zoeken. Meeleven, luisteren, er zijn. Het klinkt wat hoogdravend. Bas de Mol is vaardig in zijn sociale contacten, amicaal en joviaal. In een voornamelijk volkse praktijk valt dat meestal in goede aarde. Een misgreep een keer tijdens een weekenddienst. Aan een hoog-bejaarde patiënte die haar ontlasting niet kwijt kan stelt hij de vraag ...laat eens zien, wat je aan medicijnen te vreten krijgt.... De inwonende dochter reageert later geschokt met ...het zou mijn dokter niet moeten wezen.

Een volkse praktijk en ook een overwegend roomse, het woord katholiek raakt meer en meer ingeburgerd. Pastoor Rientjes en de nonnen uit het klooster komen direct in de praktijk³. Een aantal geloofsgenoten heeft gewetensbezwaren en neemt dan toch maar de katholieke dokter als huisarts. De opvolger van pastoor Rientjes, deken Jansen die op de bres staat voor het 'katholieke' (hij zorgt voor een eigen bibliotheek en een eigen witgele kruis) maant vanaf de kansel zijn gehoor. Het komt dokter De Mol ten goede. Het zijn de vijftiger jaren. Volgzaamheid, de stem van de autoriteit. De tijd van het bischoppelijk Mandement. De Vara, die ontraden wordt evenals de Partij van de Arbeid. Bij dokter De Mol hangt in de verkiezingstijd natuurlijk een raambiljet van de Katholieke Volks Partij. Zijn collega's houden hun politieke voorkeuren binnenskamers.

Druk druk druk. In de Heilig Hart Kerk, collectant en kerkmeester. Veel geestelijken over de vloer. Komt er in het pas gestichte klooster Doornburch een opleiding voor medisch secretaresse 'de Cloese', dan gaat dokter De Mol daar lesgeven. Komt het tot de oprichting van een bejaardentehuis dan wordt dokter De Mol voorzitter van het stichtingsbestuur dat Huize Maria Dommer aan de Vondelstraat laat verrijzen.

Bas de Mol laat zich zien en horen in het medische circuit. Lid van de medische Tuchtraad en bestuurslid van de regionale huisartsenvereniging. En oh ja, ook nog voorzitter van het plaatselijke Rode Kruis.

Is hij 's avonds wel eens thuis..? Tja, wel eens. Naar Jeanne's zin te weinig. Ze telt de jaren. Vakantie, het hoort erbij. Vier weken in de zomer. Met een verhuishwagen naar Bergen aan zee. Acht kinderen met hun hebben en houden. Jeanne organiseert.

Afb.3. Afscheid 1979, met een oud-patiënte.

Met twee auto's - een ouder met elk vier kinderen - jarenlang naar Normandië en de Dordogne. Jeanne moet soms door rood licht rijden om haar man bij te houden. Het gaat altijd goed en ze zijn met hun gezin een gelukkige eenheid. Natuurlijk. Vader kan uitvallen tegen het kroost. Driftig en explosief met de nodige gvd's als hem iets niet zint. Soms nors, dan weer ongeduldig. Wat hij van zijn patiënten moet opzouten wordt thuis gespuid. Ook een meevoelende vader. Meegaande, met moeite, in de veranderende tijden. Vrijheden, die hemzelf als opgroeiende zoon niet waren toegestaan, moeten nu door zijn kinderen worden bevochten. Jeanne bemiddelt, Bas laat het toe en knikt later instemmend. Een heel proces.

Ook in geloofszaken. Het is de tijd dat de anti-conceptiepil tot ontwikkeling komt. Eerst verhuuld aangeprezen als regulator van de menstruatie, maar in werkelijkheid een middel dat zwangerschap kan voorkomen. Hoe moet dokter De Mol, als gelovig katholiek, daarmee omgaan? Niet

dus. Zijn patiënten zoeken hun eigen oplossing. Tijdens de weekenddienst en de vakantie worden de collega's bezocht voor een recept. Totdat ook Bas de Mol zelf overstag gaat. Wel is het dan zo dat, waar iedereen zijn eigen medicament van het plankje kan komen afhalen, voor de pil apart gebeld moest worden. De patiënt is geïnstrueerd. Doet een van de kinderen open dan is het ...ik kom voor mevrouw... Waarna Jeanne eigenhandig de 'pil' verstrekt.

Met nu meerdere apotheken in het dorp is het bijna onvoorstelbaar dat het toen, bijna een halve eeuw geleden, zo kon gaan. De patiënt die de deur open doet en zelf het voor hem bestemde medicijn van het plankje haalt. Tussen de flessen en doosjes op het etiket de eigen naam leest. Oh ja...dit is het... Het zal altijd goed gegaan zijn. Ook die immer openstaande deur. De voordeur, die zowel toegang geeft tot de praktijk als de privé-woning. Eenmaal is een regenjas verdwenen en eenmaal weet een ver-

slaafde iets van morfine te bemachtigen uit het zogenaamde 'vergiftenkastje'. Een voorbijje tijd. Druk druk druk. Er is tijd voor af en toe een concert. Mahler wordt bewonderd. Tijd voor een sigaar en een glas wijn. Tijd voor de binnentuin. Een vloed van bollen en dahlia's en veel eenjarig bloeiend spul. De kinderen de deur uit en samen op een bankje genieten van de kleurenpracht.

Jeanne, nog geen zestig wil graag stoppen. Eindelijk echt voor zichzelf een leven leiden. Niet alleen maar klaar staan voor anderen. En zo nemen ze afscheid in 1979. Een groots feest, een reis naar Indonesië - Jeanne heeft daar haar jeugd doorgebracht - Een stoet van patienten schudt handen. Wat is er allemaal gebeurd, al die lange jaren. Herinneringen aan dokters hulp en soms de dank in natura. De kist met appels, de biest, de aardbeien. Dokter De Mol hoort het aan, zijn vrouw ziet glimlachend toe en knikt. Ze denkt aan wat zal komen. Rust.

Afscheid van collega's, allen veel jonger dan zijzelf. Een vrouwelijke collega neemt als eerste het woord. Nee, niet tot Bas richt zij zich. Haar woorden zijn tot Jeanne gericht. Hoe Jeanne altijd klaar heeft gestaan, voor haar man en het gezin en de patiënten. Hoe Jeanne zich dienstbaar heeft opgesteld. Jeanne, de allerbeste doktersvrouw van Maarssen!! De toegesprokene slaat de ogen neer, Bas lijkt getroffen. Een bloemenhulde geeft extra vorm aan wat zojuist is gezegd.

Bas zijn bijzondere verdiensten worden gehonoreerd. Ridder in de orde van Oranje Nas-

sau. Het kruis van Verdienste van het Rode Kruis en ridder in de orde van Gregorius de Grote... Ach, de bescheiden Bas draagt liever zijn hoedje. Pontificaal zich opdoffen is hem volkomen vreemd. Nee, geen kapesones, geen lid van de tennisclub, geen Rotary-lid. Eenvoud als kenmerk.

Ze kijken terug op een arbeidzaam leven. Nu is er de financiële ruimte om zich zelf wat meer te gunnen. Hoe spaarzaam moesten ze in het begin zijn voor bijvoorbeeld de Zilvervloot⁴ van de kinderschaar. Nu wordt de eerste Sinterklaas rustig gevierd. Nu geen pakjes meer voor pastoor, wijkzuster, maatschappelijk werkster en alle zusters van de priorij. Geen Mars meer en pepermunt en krentebollen. Ook niet meer de pot drop voor de spreekurende kinderen. Een duidelijke punt achter dit alles.

Jeanne wordt ziek, ongeneeslijk. Een bezoevende collega neemt afscheid. Bij de voordeur een schouderklop. Verdriet bij haar voortijdig einde. Nauwelijks heeft ze kunnen genieten van een welverdiende rustige levensfase. Bas gaat alleen verder, kookt voor zichzelf en gaat naar Canada waar een dochter naartoe is verhuisd. Dan, hij is tweeënzeventig jaar, wordt ook hij geveld. Een hartinfarct. Kinderen zien hun vader. Zien hoe zijn handen rusten in de schoot. Het werk gedaan.

Ik ben trots op hem... zegt een van de dochters.

Auke Hoekstra

Noten:

1. Zie 30e jaargang no.1 februari 2003.
2. Familie Bumeë woonde daar, hij was hoedenfabrikant.
3. Zie 30e jaargang no 2 mei 2003.
4. Speciale spaarvorm voor kinderen.

Onderwijs in Maarssen, eind 18e en begin 19e eeuw

Inleiding

In de mei-aflevering van dit jaar (jg.30, nr. 2) werd een artikel geplaatst van J.H. Witte over de geschiedenis van het onderwijs in Maarssen, waarin de nadruk lag bij genealogische gegevens van de schoolmeesters. Het nu volgend artikel gaat voornamelijk over de manier van onderwijs geven. De bedoeling was de beide artikelen tegelijk te publiceren. Door gebrek aan plaats kon dat niet doorgaan.

Algemene situatie van het onderwijs rond 1800

In de laatste periode van de 18e en in het begin van de 19e eeuw werden veel vernieuwingen in het onderwijs voorgesteld onder invloed van het rationalistische Verlichtingsdenken uit die tijd. Er werd uitgegaan van de optimistische gedachte dat goede verstandelijke ontwikkeling automatisch tot gevolg had dat de mensen beter functioneerden in zedelijk opzicht; de centrale gedachte was, kennis is deugd. In de loop van de 19e eeuw kreeg de inhoud van het onderwijs een hoog 'Brave Hendrik' gehalte. Afb.1. Hoewel de benadering wat eenzijdig op verstandelijke ontwikkeling gericht was, heeft het optimistische vooruitgangsgeloof van de beweging positieve gevolgen gehad voor de broodnodige kwaliteitsverbetering van het onderwijs.¹ Er werd van diverse zijden hard gewerkt om de volksonwikkeling op een hoger peil te brengen. Nadat Nederland een eenheidsstaat was geworden in 1795, met de stichting van de Bataafse Republiek, werd een aantal van de voorgestelde veranderingen verwezenlijkt. De centrale regering ging zich bemoeien met het onderwijs. In de grondwet van 1798 werd geregeld dat er een ministerie van onderwijs kwam. De eerste onderwijswet van belang was die van 1806. De kwaliteit van het onderwijs werd er op wat langere termijn duidelijk door verbeterd. In het schoolreglement dat toegevoegd was aan de wet werd voorgeschreven dat leerlingen van hetzelfde leerjaar steeds gezamenlijk behoorden te worden onderwezen. Het klassikaal onderwijs ontstond. Gebruik van het schoolbord werd daarbij verplicht gesteld. De nieuwe manier van onderwijsgeven bleek een flinke stap voorwaarts.

1.

Een goed *huis* gaat
voor *alles*.

Moeder zegt:

»Ons *huisje* is wel *klein*,
»Maar *vol* gerijf en rein.»
Ik maak geen gedruisch
In mijn *ouders huis*.
Ik zit hier, zoet en *stil*.
En doe, wat *Moeder wil*.

Afb.1. De term 'Brave Hendrik' is afkomstig van de gelijkkluidende titel van een 'zedekundig' kinderleesboek van Nicolaas Anslin (1777-1838). Hendrik was gehoorzaam, tevreden, vlijtig, vroom, gaf zijn boterham aan een arm kind, enz. Het boek verscheen rond 1815 en het werd in ruim 50 jaar vele malen herdrukt. Het succes van Anslin beïnvloedde de schrijvers van schoolboeken. Afbeelding 1 getuigt hiervan. Het is een bladzijde uit een leesboek voor de volksschool.

Leerlingen kwamen tot die tijd afzonderlijk enkele minuten per dag bij de meester om overhoord te worden. Dit zogenaamde hoofdelijk onderwijs werd na 1806 in toenemende mate vervangen door het klassikale. Landelijk waren er echter

Afb.2. Achter de vier ramen links en rechts van de deur bevond zich de schoolruimte. De rechter deur was van het huis van meester Mulder. Boven de schooldeur is te lezen dat J.L. Mulder in 1794 de eerste steen gelegd heeft. Foto M. Hatzmann.

grote verschillen wat de datum van invoering betreft. Op een aantal scholen duurde het wel twintig jaar voordat het klassikale onderwijs op bevredigende wijze functioneerde. Dit gold ook voor de school in Maarssen. Belangrijke stimulansen voor de verbetering van het onderwijs gingen uit van de in 1784 opgerichte Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, ondermeer door het ontwikkelen van schoolboeken. Ook de schoolopziensers, nu inspecteurs, vervulden een belangrijke rol door hun stimulerende en controlerende functie. Enkele vooraanstaande schoolmeesters ontwikkelden voor die tijd revolutionaire hulpmiddelen en methoden. Onderwijzers moesten voortaan aan een aantal eisen voldoen. Door toedoen van 't Nut ontvingen de eerste onderwijzers rond 1790 een opleiding. In 1816 werd de eerste Rijkswaarschool opgericht in Haarlem.

't Nut begon haar bemoeiingen met het onderwijs bewogen door *'teder medelijden met den staat des gemeenen mans'*. Dat de toestand zorgwekkend was, meldde ook de patriotsgezinde hoogleraar in de theologie, IJsbrand van Hamelsveld. Hij schreef in 1791 dat in de Republiek voor een groot deel een bevolking opgroei-

de volstrekt van het vee niet te onderscheiden dan door de menselijke gedaante en het gebruik van de spraak. Analfabetisme, onwetendheid, armoede, drankzucht, ontucht, rachitis en tering waren de zeven plagen die een menswaardig bestaan voor de massa onmogelijk maakten. Deze zeer sombere beschrijving was waarschijnlijk ingegeven in de hoop maatregelen tot verbetering uit te lokken, want de algemene verkommering, zeker in de steden, gaf daar aanleiding toe.

Toen handel en nijverheid aan het eind van de 18e eeuw steeds in dieper verval raakten, is dat niet zonder gevolgen gebleven voor de Maarssense bevolking, al was de situatie minder schrijnend dan in de steden en op het platteland in het oosten van het land. De achteruitgang van de volkswelvaart had tot gevolg dat het steeds droeviger was gesteld met de volksontwikkeling. Het kwam nogal eens voor dat ouders die lezen en schrijven hadden geleerd hun kinderen zagen opgroeien als analfabeet, omdat zij van jongs af aan met bedelen of knechtendiensten moesten helpen om het gezin van eten te voorzien. In 1815 had Maarssen 1357 inwoners, waarvan 107 armlastig waren².

Tussen 1811 en 1820 kon in het westen van de provincie Utrecht 25% van de huwelijkskandidaten zijn of haar naam niet schrijven. De droevige staat van de volksontwikkeling kwam niet alleen door de armoede. Voor een belangrijk deel was het de te langzame kwaliteitsverbetering van het onderwijs die daar aan schuldig was. In Maarssen was dat zeker het geval.

De Dorpsschool

De oudst bekende aanwijzing over het bestaan van een roomskatholiek parochieschooltje in Maarssen is van 1593.³ Mogelijk heeft het Maarssense onderwijs in die periode geprofiteerd van de aanwijzingen van Dirck Adriaansz. Valcooch. Zijn zeer bekende boekje 'Regel der Duytsche Schoolmeesters' (1597) is de meesters daarna in de 17e en 18e eeuw tot steun geweest. Hij verstrekke zijn collega's een aantal 'deuchden en puncten' ter lering. Als voorbeeld volgt een fragment uit het hoofdstuk over straffen.

*'..... Weest coel gesint / niet hittich van
gemoeden
U instrumenten sullen slechts wesen plac en
roeden
Want dat daer boven is / dat is van den
quaden
Wee hem die daer coemt in dorps ongenaden.'*⁴

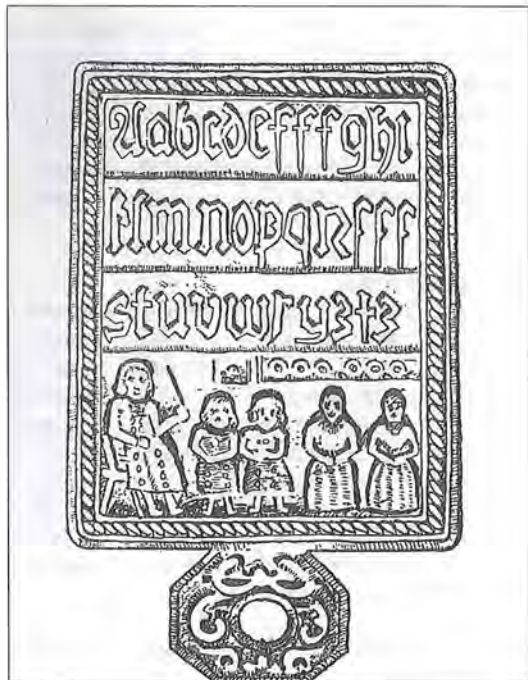
Zeker vanaf 1689 is er een schooltje bij de oude dorpskerk. Vrijwel zeker was dat er daarvoor al, want na de kerkhervorming rond 1600 drongen de calvinistische predikanten er sterk op aan dat lees- en godsdienstonderwijs gegeven werd voor het gewone volk; een goed christen moet de bijbel kennen. Uit die tijd is behalve de namen van enkele schoolmeesters weinig bekend over het onderwijs in de dorpsschool. Wel weten we dat de diaconie vanaf 1665 voor de kinderen uit arme gezinnen het schoolgeld betaalde. Er bestond voor deze kinderen schoolplicht. In Maarssen werd van de schoolmeesters verlangd, dat zij nauwkeurig aantekenden welke kinderen de school bezochten. Dit was nodig, zowel om het bedrag te berekenen dat de diaconie voor hen schuldig was, als om het mogelijk te maken tegen ouders op te treden die hun kinderen niet naar school stuurden.⁵ Verder is bekend dat de kerkenraad van Maarssen in 1710 een leerprogramma vaststelde voor kinderen die voor rekening van de diaconie de school be-

Afb.3. Het ABC- of Haneboekje is zeker 250 jaar in gebruik geweest. Het werd kortweg het Haneboekje genoemd naar de afbeelding op de titelpagina. Het was altijd voorzien van een mot-to. Een voorbeeld uit de 17e eeuw:

*'s Morgens den Haan zijn ijver bewijst
Leert, jonge jeugt, dat men u ook so prijst.
Aan het vers over de haan is te zien dat het
gaat om een druk uit ± 1775, verzorgd door
schoolopziener Hendrik Wester.*

zochten. Van het vijfde tot en met het achtste jaar; catechismusvragen en leesonderwijs. Met acht of negen jaar werd begonnen met schrijfonderwijs tot het elfde jaar. Daarna hield de betaling op en verviel de schoolplicht.⁶ In het eerste van de rij huizen aan de oostkant van het kerkplein was sedert 1794 het 'nieuwe' lokaal van de dorpsschool en de woning van de meester (afb.2). Johannes Lucas Mulder sr. was van 1778 tot 1803 schoolmeester. Daarna was Johannes Lucas jr. dat tot zijn dood in 1831.³ De schoolruimte en de woning waren eigendom van

Afb.4. Links het hornboekje, rechts de ABC-koek.

Dit hornboekje uit de 18e eeuw is mogelijk het enige exemplaar dat in Nederland bewaard is gebleven. (museum Van Gijn, Dordrecht). Het bestaat uit een plankje met handvat, daarop een blad papier (nog vroeger een stuk perkament) met het alfabet. Het werd beschermd tegen slijtage en vuil door een doorzichtig hoornblaadje. Vandaar de naam hornboekje. Een afbeelding op een manuscript toont aan dat het leermiddel al in 1326 gebruikt werd. Kinderen in de 18e eeuw kregen voor vlijt en goed gedrag met Pasen, toen het einde van het schooljaar, vaak een ABC-koek. At een dom kind deze dan werd het opeens knap en het al knappe kind blonk dubbel uit, na het happen in die wonderkoek.

de Gereformeerde Kerk (in 1816 volgde de naamswijziging in Nederlandse Hervormde Kerk).

De verbeteringen van het onderwijs na 1806 drongen, zoals gezegd, maar heel langzaam door tot de dorpsschool van Mulder. Hij was niet in staat de veranderingen door te voeren. In 1823 kreeg hij hulp. Dat blijkt uit een brief van de schoolopziener H. Arntzenius van 27 augustus aan het gemeentebestuur, waarin hij ondermeer schreef: 'wenschende ik vooraf de dorpsschool te kunnen zien ten einde over den tegenwoordigen ondermeester beter te kunnen oordelen.' Arntzenius was vier maanden daarna weer op bezoek in de school. Hij schreef daarover in een brief van 14 december 1823 aan het gemeentebestuur: 'Bij mijn laatste Schoolbezoek heb ik de dorpsschool zoo voltallig gevonden, dat de kinderen

kwalijk in dat lokaal konden geplaatst, veel min onderwezen worden op die wijze, als thans zoo zeer gevorderde manier van onderwijzen medebrengt. Ook ontbraken daartoe de noodige hulpmiddelen, zonder welke de ijverigste onderwijzer buiten staat is te verrigten hetgeen zijne verpligting van hem vordert.' De opziener drong vervolgens bijna bevelend aan op maatregelen ter verbetering. Maar een groter lokaal en betere hulpmiddelen betekenden maar een deel van de oplossing, want Mulder stond opnieuw alleen voor een te zware taak. De ondermeester was na enkele maanden al vertrokken, waarschijnlijk vanwege een te lage beloning. Daarom vervolgde de opziener zijn brief als volgt: 'Tevens moet ik aan U Edele Achtb. onder den aandacht brengen, dat het nuttig ware, dat vanwege de Gemeente aan den onderwijzer Mulder een adjunct worde toegevoegd op een Gemeente tractement.....' In

1824 was de opziener opnieuw niet enthousiast over de school van Mulder. In een rapport schreef Arntzenius over de 'achterlijkheid' van het onderwijs, die te wijten was aan: *'Het slechte lokaal, slechte en onvoldoende schoolmeubelen en hulpmiddelen, de afgeleefdheid, onkunde en geringe ijver van de onderwijzer.'* Tot verdediging van Mulder kan opgemerkt worden dat hij in 1822 weduwnaar was geworden en dat hij er in januari 1823 ± 50 leerlingen bij had gekregen. De roomsche onderwijzer Jacobus Krijns, 57 jaar, van een schoolje in de Breedstraat overleed op 22 december 1822 en er kwam geen opvolger. Daardoor kregen in het vervolg meer dan 100 leerlingen onderricht van meester Mulder.³ Zoals hiervoor bleek, kreeg hij slechts enkele maanden hulp van een ondermeester.

De school van meester Krijns bestond al in 1799 en was gevestigd in een huis waar nu Dirkson is. De levensbeschouwelijke achtergrond van Krijns suggereert dat het ging om een roomskatholiek schoolje. Dit was niet het geval. Specifiek levenbeschouwelijk georiënteerd onderwijs was niet meer toegestaan na 1795. Er is natuurlijk een overgangperiode geweest, waarbij de alleenheerschappij van de Gereformeerde Kerk in het onderwijs afgebouwd werd. De scholen moesten voortaan opleiden tot *'algemeen christelijke en maatschappelijke deugden'*. De benoeming van een roomskatholiek georiënteerde meester voor het tweede dorpsschoolje is waarschijnlijk een gevolg van de tolerantie van de nieuwe overheid ten opzichte van de verschillende godsdienstige opvattingen. Het ligt voor de hand dat de school voornamelijk bevolkt werd door kinderen van roomskatholieke ouders. Het lijkt er op dat het hier ging om een zekere tegemoetkoming aan de katholieke gemeenschap. Dit is niet zo verwonderlijk in de euforie over het vrijheids-, gelijkheids- en broederschapsbeginsel in de eerste jaren vanaf 1795. Deze gedachte een vervolg gevend, meen ik dat op een gegeven moment het besluit genomen is deze situatie te laten voortduren zolang Krijns de meester bleef. Dat lijkt de reden voor het opheffen van het schoolje na zijn dood. Verder was op de Breedstraat rond 1800 nog enkele jaren een joods schoolje. Waarschijnlijk was het in of bij de Portugees-joodse synagoge tegenover de huidige apotheek Vechtevoort. Het Maarssense onderwijs rond 1800 vertoonde dus tekenen van verzuiling. Na 1823 was er nog maar één algemene dorpsschool voor lager onderwijs

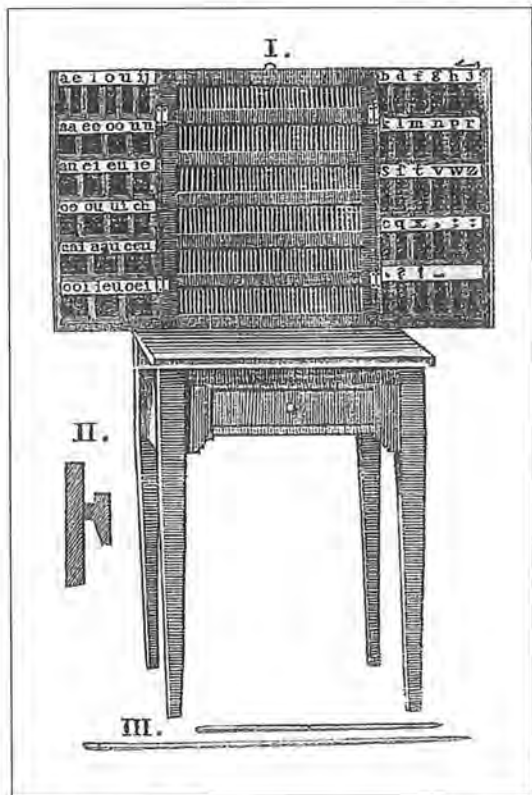
tot 1869, toen kwam er een roomskatholiek meisjesschooltje in Endelhoven.⁷

Het onderwijs in de school van meester Mulder rond 1800

Meester Mulder sr. en Mulder jr. gaven hoofdelijk onderwijs. Met zo'n groot aantal kinderen moeten zij gewerkt hebben met de een of andere vorm van het zogenaamde monitor-systeem, waarbij pientere leerlingen (monitoren) naast hun eigen schoolwerk jongere kinderen begeleidden. Zes- tot twaalfjarigen in één lokaal was een vanzelfsprekende aangelegenheid. Meisjes en jongens waren binnen het schoollokaal van elkaar gescheiden *'tot eerbare tuchticheid'*. De meester zetelde op een grote stoel achter een lessenaar. De leerlingen kwamen één voor één bij de lessenaar, kenden ze hun les niet goed genoeg naar het oordeel van de meester, dan maakten ze soms kennis met de plak of de roe. Kinderen die zich niet naar behoren gedroegen wachtte een zelfde tuchtiging. Soms moesten kinderen gedurende een dagdeel voor straf een band met ezelsoren om hun hoofd dragen.

Voor ieder kind moest aan de meester schoolgeld betaald worden. Voor het leren lezen, schrijven of rekenen was dat een verschillend bedrag. In Maarssen was dat in 1760 respectievelijk 4, 6, 8 stuivers per week. Vooral in de zomermaanden werd heel veel van school verzuimd. De hulp op het land bij de oogst kon niet gemist worden en in de arme gezinnen telde iedere cent. Het hoofdelijk onderwijs leek daarom nog niet zo'n gek systeem. De kinderen, die de school tijdelijk niet bezochten, raakten niet achter bij hun klasgenoten, zoals in het klasikale onderwijs. De Mulders hadden zelf ook bijbaantjes. Ze waren koster, voorzanger en organist van de Hervormde Kerk. Uit een brief van 25 februari 1827 blijkt dat de kerk daarvoor aan Mulder jr. per jaar f 250,- betaalde.

Lezen leerden de kinderen met behulp van het ABC-boekje, ook wel Haneboekje genoemd. (afb.3.) Op de eerste bladzijde werd het alfabet aangeboden in Gotische en Romeinse letters. Dan volgden de lettergrepen: ba, be, bi, bo, bu, ab, eb, ob, ub, enz. Zonder verdere voorbereiding werd daarna de overstap gemaakt naar het spellen van het onze vader. Vervolgens kwamen de tien geboden en de psalmen aan bod. Vaak droegen kinderen het zogenaamde hornboekje (afb.4.), een letterleesplankje, ook buiten de schooltijden bij zich. Het was door middel van

Afb.5. De 'leermachine' van Prinsen was gebaseerd op de klankmethode.

De oude alfabet-spelmethode van het Haneboekje was zeer onduidelijk voor kinderen. De gespelde letters, bijvoorbeeld gé, èr, aa, ès, leidden bij samenvoeging voor kinderen niet tot de klank van het woordje gras. Bij de klankmethode worden de letters, zoveel mogelijk, benoemd naar de klank die ze hebben in de woorden. Dat maakt bij lezen leren, het samenvoegen van letters tot woorden, veel gemakkelijker.

een koord bevestigd aan hun gordel. Het was een hulpmiddel om het alfabet te leren lezen. Het is niet bekend of het in Maarssen gebruikt werd. De leerstof was zo onkinderlijk en de opzet van de methode didactisch zo slecht dat het voor de meeste kinderen een heel lastige en langdurige onderneming was om lezen te leren. Voor de gevorderden was er na het Haneboek de Trap der Jeugd, met ondermeer rijtjes woorden die steeds moeilijker werden. Daarbij ging men wel heel ver met woorden als *viezevazerijen* en *vogelwichelarijkunde*. Eerst leerden de kinderen

lezen, daarna volgden schrijven en rekenen. Het leren lezen nam voor de meesten enkele jaren in beslag. Soms moesten ze daarna de school al verlaten om te gaan werken. Het gevaar van het afleren van de schoolkennis werd zoveel mogelijk bestreden door het geven van herhalingsonderwijs. In Maarssen was dat twee maal per week in de vooravond van vijf tot zeven uur.

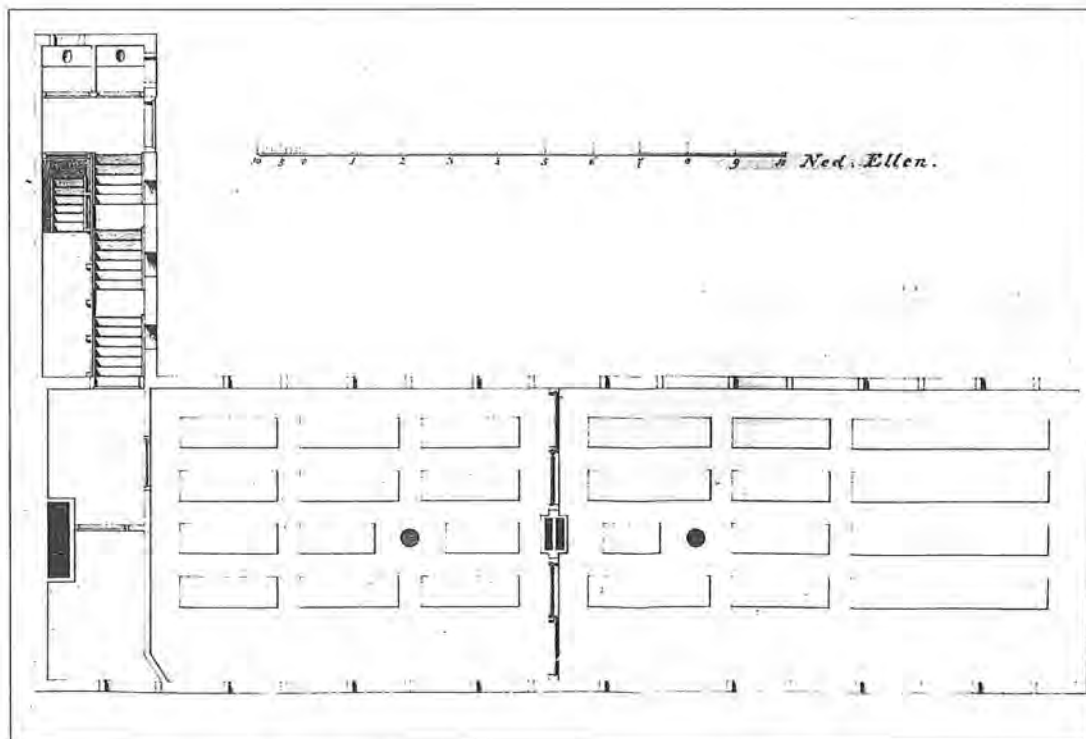
Voor het rekenonderwijs werd vrijwel zeker het boek van Bartjens gebruikt. Geen schoolboek heeft de eerbiedwaardige leeftijd bereikt van Mr. Willem Bartjens: *'Cijfferinge, waaruit men meest alle grondregelen van de Reeckenkonst leeren kan'*. De eerste druk verscheen in 1604. We kennen nog de enigszins schertsende zegswijze: *'Volgens Bartjens'*. Met de betekenis, zo nauwkeurig berekend als mogelijk is.

Vernieuwingen

De vernieuwing van het onderwijs kreeg in Maarssen pas in 1825 een kans. De bezoeken en brieven van de immer actieve opziener Arntzenius hadden gevolgen. De belangrijkste verbetering in die tijd, de invoering van het klassikale onderwijs, werd in Maarssen ondermeer geblokkeerd door de 'dubbele' schrijftafels, waarbij de kinderen tegenover elkaar zaten. Een voorbeeld van de schrijftafels is te zien op afbeelding 3 in het artikel van J.H. Witte, periodiek HKM, jg.30, nr.2. De helft van de leerlingen zat of stond met de rug naar de meester en het bord. De tafels werden veranderd.

In de beginperiode van het klassikale onderwijs in de Maarssense school is mogelijk als bord een glad stuk muur gebruikt, dat met 'bordenzwart' bestreken was. Bij een verbouwing rond 1970 van het huis waar vroeger de school was, werden op een muur enkele vlakken met bordenzwart aangetroffen.

In 1825 volgde opnieuw de aanstelling van een ondermeester. Het was Mattheus Doesburg. In zijn voordeel werkte dat hij kennis had van een voor die tijd moderne methode om lezen te leren, want de opziener vond het *'allernoodzakelijkst'* over te gaan tot de aanschaf van deze methode, de zogenaamde leesmachine of letterkast, (afb.5.) Hier behoorde *'nog toe een genoegzaam aantal stellen van letterhoutjes tot oefening voor de kleine kinderen in het Spellen en Samenstellen van woorden. Alle deze verbeteringen vorderen noodzakelijke onkosten. De leesmachine komt op f 32,- met al zijn toebehoren. Ieder stel letterhoutjes op tien stuivers.'* Een van

Afb.6. De voorgestelde opstelling van de tafels in beide lokalen. Tussen de ramen aan de voorkant hebben zich in ieder lokaal waarschijnlijk op enkele plaatsen borden bevonden voor klassikale uitleg. De kachels, de zwarte rondjes, waren terwille van een betere warmtespreiding niet tegen de wand geplaatst. Een bijkomend voordeel, voor de warmte-afgifte was dat de pijpen langer moesten zijn. Het rechter lokaal had geen rechtstreekse verbinding met de gang. Links aan de achterkant was de overdekte trap. Onderaan de trap zijn twee plees. (zie ook afbeelding 7). Op de begane grond was links de woning van het hoofd der school. Daarnaast was een ruimte voor het kantongerecht. Geheel rechts bevond zich van 1827 tot 1869 het gemeentehuis. (zie jg.30, nr.2, afb.1.).

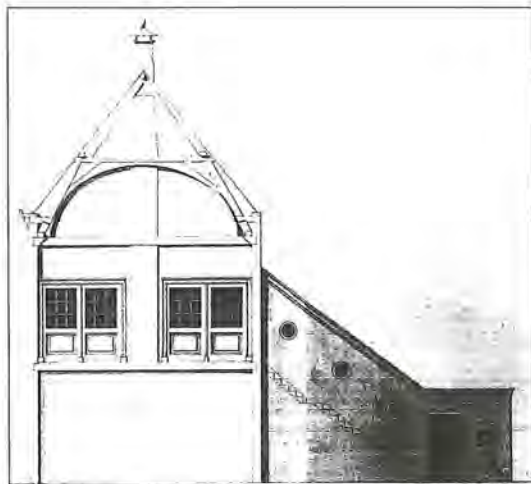
de belangrijkste onderwijsvernieuwers in die tijd P.J. Prinsen ontwikkelde deze methode. Het werken hiermee betekende een enorme verbetering voor het leren lezen.

Ondanks de vernieuwingsdrang in het onderwijs na 1806 bleef de rekenmethode van Bartjens voornamelijk in gebruik. Bijna 200 jaar na de dood (1639) van de auteur verscheen in 1830 nog 'De vernieuwde Rekenkunst van Mr. Willem Bartjens'.

De vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuurkunde waren in de wet van 1806 facultatief in de rij van leervakken opgenomen. De kinderen leerden hierbij uit boekjes, zonder verdere hulpmiddelen.

Behalve vernieuwde methodieken kwamen er ook veranderde pedagogische ideeën. Na 1806

werden de strafwerktuigen steeds meer afgeschaft. Een schoolopziener in Groningen zei in 1813 dat hij plak en gard waar hij ze vond aan het vuur zou prijsgeven. 'Naarmate het gebruik dier tuchtinstrumenten afneemt, gaan de kinderen meer begrijpen van de wellevensconst.' De onderhandelingen van de gemeente met de Hervormde Kerk in 1825 over de verbetering van het schoolgebouw leverden geen overeenstemming op over de huurprijs. De school werd vervolgens in 1827 gevestigd op de eerste verdieping van de huidige schoenwinkel Telkamp op de Breedstraat.⁸ De nieuwe school betekende weer een stap voorwaarts op de weg naar beter lager onderwijs in Maarssen. De school had twee lokalen en was voorzien van voldoende tuimelramen. (Afb. 6 en 7). Sinds de

Afb.7. Een dwarsdoorsnede van het gebouw. De ramen in de zuid-oostgevel zijn er nog, weliswaar niet meer met dezelfde roedeverdeling. De opgang naar de schoolruimte heeft er zeker tot 1930 gestaan. Rechts van de deur het raampje van één van de plees. In werkelijkheid had de opgang geen drie maar twee patrijspoorten. Van 1827 tot 1857 konden de kinderen de opgang alleen bereiken via de woning van het hoofd. Om vrije toegang te verkrijgen moest, waarschijnlijk met de komst van meester Bolman, een gedeelte van de overtuin van Nieuw-Vegtevoort gekocht worden, dat grensde aan de gemeentegrond achter de school.

omwenteling van 1795 had de Hervormde Kerk minder bemoeienis met het onderwijs, daarom was het minder aantrekkelijk om tot verbetering van het schoolgebouw bij de kerk over te gaan. Er was waarschijnlijk nog een bijkomende overweging voor verplaatsing. Het begraven in de kerk stuitte op toenemende bezwaren. Men wist dat maatregelen van hogerhand aanstaande waren. In 1827 vaardigde koning Willem I het verbod uit. De begraafplaats achter de kerk moest daartoe uitgebreid worden. Zou de school bij de kerk herbouwd en daarbij vergroot zijn, dan was de afstand tot de begraafplaats wel erg klein geworden.

Noten:

1. In bepaalde godsdienstige kringen vond men dat het nieuwe onderwijs te rationalistisch was en te veel op de vooruitgang gericht. Men vond dat dit ten koste ging van de godsdienstige leerstelling van het onderwijs.
2. Vierendertig armen werden ondersteund door de Rooms-katholieke Kerk en drieënzeventig door de Hervormde

De kwaliteit van het onderwijs in het nieuwe gebouw werd beter, zo blijkt uit een rapport uit 1829. Maar toen meester Mulder in 1831 overleed kwam Mattheus Doesburg drie jaar in zijn eentje voor de zeer zware taak te staan. De schoolopziener schreef in 1832 nog positief over hem '.... de onderwijzer M. Doesburg geeft zijn onderwijs naar de verbeterde leerwijze en beijvert zich om het groot aantal kinderen zooveel mogelijk bezig te houden;'. Ondanks de aanstelling in 1835 van een ondermeester kon hij tenslotte zijn taak niet meer naar behoren vervullen. In 1836 werd Doesburg vanwege drankmisbruik ontslagen. Hij werd opgevolgd door de kostschoolhouder van de Herengracht, de vijfendertig jarige Hermanus Broedelet. De pedagogische opvattingen en daarmee de inhoud van het onderwijs veranderden sterk in die jaren. De teksten van de schoolleesboekjes, versjes en kinderliedjes in de school van Broedelet kregen een hoog 'Brave Hendrik' gehalte. (Afb.1.). Als een schoolopziener een school binnenkwam, zongen de kinderen hem een welkomsgroet toe. Een voorbeeld:

*Dag lieve Schoolopziener! Gij
bezoekt ons weer, wij zijn nu blij.
Gij houdt niet op te zorgen.
Wees welkom dan, o brave man!
Elk onzer zal zoveel jij kan
Uw zorgen dankend lonen! (bis)*

Na de dood van Broedelet in 1856 volgde in 1857 de aanstelling van de dertigjarige Joseph Lambertus Bolman. Hij moet een goede gezondheid gehad hebben, want hij bleef in dienst tot 1902 en als organist van de Nederlandse Hervormde Kerk stopte hij pas in 1904.⁹

Arie de Zwart

- Kerk. Deze hulp was vaak niet toereikend. Eén van de gevolgen was het bedelen. In de instructie van veldwachter Frans van Rooyen werd in 1826 veel aandacht besteed aan bedelarij. Dat kwam doordat vanaf 1819 de gouverneur van Utrecht, namens de Koning de gemeentebesturen bestookte *'met een vloed van voorschriften en bepalingen met betrekking tot de bedelarij. Het leger der bedelaars telt ook vele kinderen'* Periodiek HKM, jg. 7 nr.3, blz. 43.
3. Artikel van J.H. Witte, Periodiek HKM, jg.30, no.2, blz.39
 4. Valcooch's Regel der Duytsche Schoolmeesters, P.A. de Planque, Groningen 1926.
 5. Weldaet der Scholen, E.P. de Booy, blz. 76 en 77.
 6. Idem, blz. 37.
 7. In 1883 werd een roomskatholieke meisjesschool gebouwd in de tuin van Hoornoord (nu de Nonnerie), in 1884 gevolgd door een jongensschool. Periodiek HKM, jg. 23, nr. 1, blz. 13. Op 1 maart 1906 werd de eerste protestants christelijke school in Maarssen aan de Wilhelmínaweg in gebruik genomen. Periodiek HKM, jg. 25, nr. 3, blz. 68.
 8. De gemeentelijke overheid zocht ook een meer geschikte ruimte. Tot die tijd werd gebruik gemaakt van een kamer in de herberg de Zwaan, hoek Binnenweg-Kerkweg aan de Vecht. Met de uitbreiding van de gemeenteadministratie (o.a. de burgerlijke stand) was die ruimte niet geschikt meer. De verhuizing naar de Breedstraat was het begin van een periode van bijna 100 jaar dat de school en het gemeentehuis in één gebouw gehuisvest waren. In 1869 volgde de nieuwbouw op de hoek Breedstraat-Raadhuisstraat, voor school en gemeentehuis. In 1924 werd het gemeentehuis verplaatst naar Huis ten Bosch aan de Zandweg. In het gebouw aan de Breedstraat was nog tot 1974 een lagere school gevestigd.
 9. Vanaf de ingebruikname van het orgel in de Hervormde Kerk in 1790 werd het bespeeld door schoolmeesters tot 1904, met een onderbreking van ± een half jaar. In het jubileumboekje uit 1990 'Het 200 jaar oude orgel van de N.H. Dorpskerk te Maarssen' wordt een opsomming gegeven van de opéénvolgende organisten. Bij de periode van 1790 tot 1831 staat de naam J.L. Mulder. Deze aanduiding lijkt onvolledig. Waarschijnlijk is Johannes Lucas sr. in 1790 begonnen. Junior is dan dertien jaar. Het ligt voor de hand dat hij bij zijn aanstelling als meester in 1803 tevens het organistenbaantje heeft overgenomen, want het organistentijdperk Mulder eindigde in 1831. Dat was het jaar van het overlijden van Johannes Lucas jr. Het orgel werd daarna bespeeld door meester Broedelet tot 1856. Zijn opvolger als schoolhoofd in 1857 J.L. Bolman is tot 1904 de organist geweest. Voor zijn aanstelling moest wel dispensatie verleend worden, want in de onderwijswet van 1857 werd het onderwijzers verboden bijbaantjes te hebben. In het periodiek HKM, jg.9 op blz. 83 t/m 86 schreef Dick Dekker lovende woorden over deze onderwijsman en zijn plaats in de Maarssense samenleving.

Bronnen:

Gemeentearchief Maarssen.

Toestanden en gebeurtenissen uit de geschiedenis van Maarssen, D. Dekker.

Diverse periodieken van de HKM.

De Nederlandse Hervormde Kerk te Maarssen, M.A. Schimmel.

Het 200 jaar oude orgel van de N.H. Dorpskerk te Maarssen.

Het platteland leert lezen en schrijven, L.W. de Bree.

Bundel; Honderdvijfentwintig jaar arbeid op onderwijsterrein, onder redactie van Prof. dr. I.J. Brugmans, n.a.v. 125 jaar Wolters Uitgeverij van 1836-1961.

Ach lieve tijd, Dertien eeuwen Utrecht, de Utrechters en hun onderwijs.

Ach lieve tijd, 800 jaar Dordrecht, de Dordtenaren en hun onderwijs.

58 miljoen Nederlanders en de lagere school, Engelina P. de Booy.

Weldaet der scholen, E.P. de Booy

Hoe men het ABC begeerde en leerde, E. Tierie-Hogerzeil.

Inleiding in de historische pedagogiek, Prof. dr. N.F. Noordam

Uit de oude schoenendoos (Nr. 16)

Brugwachter in Maarssen

Donderdag 25 september 2003 bracht het huis-aan-huis blad VAR op de voorpagina het bericht dat over niet al te lange tijd de brugwachters uit Maarssen verdwenen zullen zijn. In 2004 moeten volgens de krant de plannen van de gemeente Maarssen klaar zijn om de Kaatsbaan- en de Termeerbrug automatisch en op afstand, vanuit een centrale in Weesp, te kunnen laten bedienen. Met camera's kan de situatie ter plaatse dan bewaakt worden. De huidige brugwachters gaan met pensioen en zullen niet vervangen worden. Hiermee komt een betreurenswaardig einde aan een eeuwen oude situatie waar alle

betrokkenen gelukkig mee waren. Aanvankelijk de eigenaren van de brug en later de bij de gemeente in dienst zijnde brugwachters verdienden een fatsoenlijke boterham aan het bedienen van de brug en de gebruikers, de schippers van de schepen en alle andere passanten, met of zonder voertuig, konden altijd op een veilige wijze gebruik maken van de bruggen. Er werd immers door de brugwachters goed opgelet of de brug veilig opengesteld kon worden. Helaas zijn er, zoals menigeen zich nog zal herinneren, in het verleden ook wel ernstige ongelukken gebeurd bij het bedienen van de brug. Het ongeval waar brugwachter Stok betrokken was, is daar een schrijnend voorbeeld van. De bij dit stukje geplaatste foto, al enige tijd geleden ter beschikking gesteld door mevrouw L. Mobach-Timmer, kunt u beschouwen als een hommage (eerbetoon) aan al de Maarssense brugwachters uit het heden en verleden. De geportretteerde is Arie Timmer (geboren op 5 februari 1885 en overleden op 26 november 1965), die achttien jaar lang, de inmiddels verdwenen Dr. A.R. van Lingeburg in Maarssen, bediende. Uit een interview in het Utrechts Nieuwsblad (27 november 1963) ter gelegenheid van de gouden bruiloft van het echtpaar Timmer-Van Rooyen blijkt dat Arie Timmer, hoewel hij beslist geen gemakkelijk leven heeft gehad, dan erg tevreden is met zijn oude dag. Hij groeide op in een arm gezin, waar zeventien kinderen werden geboren en honger meer regel dan uitzondering was. Arie ging op zijn elfde jaar al van school om te gaan werken. Na 33 jaar werkzaam te zijn geweest bij de elektriciteitsfabriek van Wolff aan de Zandweg werd Timmer ten gevolge van de toenmalige economische crisis werkloos. Gelukkig kreeg hij al vrij snel daarna zijn baan als brugwachter en kon de familie Timmer de naast Overkerck aan de Zandweg gelegen brugwachterswoning betrekken. Waarschijnlijk waren de jaren als brugwachter de beste van zijn leven. In de grote portemonnee, die Timmer vasthoudt, werd geen shag maar het tolgeld bewaard dat de passerende voertuigen bij de brug moesten betalen. Fraai is ook de pet die duidelijk aangeeft welke functie de drager heeft. Heeft u op of aanmerkingen n.a.v. deze rubriek, of misschien zelf een voor publicatie geschikte foto, dan wordt u vriendelijk verzocht dit schriftelijk of telefonisch door te geven aan:

J.H. Sagel, V. Lingelaan 85, 3602 PB Maarssen, Tel: 561457, e-mail: jhsagel @ zonnet.nl

Over historie gesproken

Het Olde Regthuys

sinds 1657

Eten, drinken

Leuk eten? Leuk eeten?

www.hetolde-regthuys.nl

Het Olde Regthuys, Leen van Nifterlake 101
3612 BP Tienhoven, Telefoon 0346 - 23 13 82

TOPKLASSE

SIERO SCHILDERS
Nassastraat 71 Maarssen Tel. 562310

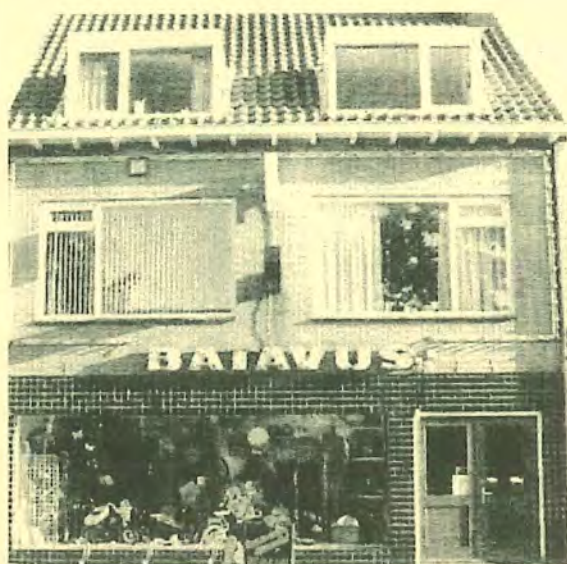
WoonArt

Ruim 40 jaar in Maarssen!

WoonArt VAN WAAY - alles tussen vloer en plafond

Nassastraat 18 • Maarssen • Tel. 0346 - 561897 • Fax 0346 - 570097

TWEEWIELER-SPECIALIST

DE HAAN

VERKOOP EN REPARATIE TWEEWIELERS

ONDERDELEN EN ACCESSOIRES.

EIGEN REPARATIE-AFDELING

**OPEN MA/T/M VRIJ. 8.00-12.30 / 13.30 - 18.00
VRIJDAG AVOND 19.00/21.00
ZATERDAG 8.00-16.30
WOENSDAG GESLOTEN.**

**NASSAUSTRAT 105
3601 BD MAARSSSEN
0346-561615**

**BOUWBEDRIJF
DE JAGER**

**Bouwbedrijf De Jager
Tuinbouwweg 33
3602 AT Maarssen
Tel. 0346 - 552454
Auto 0653 - 442034
Fax 0346 - 551920**

- **Voor verbouwingen**
- **Aanbouwen**
- **Badkamers**
- **Keukens**
- **Div. onderhoudswerken**